

Sborník vybraných příspěvků z 11. výroční studentské konference bezpečnostního výzkumu

Editor: prof. Mgr. Oldřich Bureš, PhD., M.A.

Recenzenti: prof. PhDr. JUDr. Miroslav Mareš, PhD., Mgr. Petra Vejvodová, Ph.D.

Sborník vybraných příspěvků ze studentské konference pořádané v Brně 5. dubna 2019 Oddělením pro Bezpečnostní a strategická studia Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity ve spolupráci s Centrem bezpečnostních studií Metropolitní univerzity Praha.

Praha 2019

Obsah

Předmluva	3
<i>Zuzana Buroňová</i>	
Vývoj teroristického diskurzu v USA na oficiální úrovni po 9/11	4
<i>Jan Smetana</i>	
Přístup hlavních aktérů ke krizi na Ukrajině a jejich motivace	16
<i>Natálie Zelinková</i>	
Reakce veřejnosti na smrt vojáků v Afghánistánu na internetových diskuzích	25
<i>Šárka Zoulová</i>	
Ekonomické faktory oslabení státu – případová studie Venezuely	39
O autorech	56

Předmluva

Tento sborník obsahuje písemnou podobu šesti vybraných příspěvků, které byly ústně předneseny na 11. výroční studentské konferenci bezpečnostního výzkumu, kterou v Brně 5. dubna 2019 společně uspořádalo Centrum bezpečnostních studií Metropolitní univerzity Praha ve spolupráci s Oddělením pro Bezpečnostní a strategická studia Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Jako v předchozích letech bylo hlavním cílem konference dát studentům českých vysokých škol příležitost pro prezentaci svého výzkumu na aktuální bezpečnostní témata. Coby organizátory nás proto příliš nepotěšilo, že o konferenci projevil zájem nižší počet studentů z České republiky než v předchozích ročnících – celkem bylo ústně předneseno pouze šest příspěvků ve dvou panelech. Klesající zájem studentů o studentskou konferenci lze však interpretovat i pozitivně – studenti již nepotřebují vlastní konferenci, neboť jsou schopni se se svými příspěvky uplatnit na jiných expertních konferencích a fórech. To lze také vnímat i jako úspěch předchozích deseti ročníků naší konference, během kterých se vyprofilovalo hned několik nových nadějných analytiků i analytiček v různých oblastech bezpečnosti. Kompletní program celé konference je archivován na stránkách <http://c4ss.cz/minule-studentske-konference/>.

Pracovní či studijní povinnosti i letos nedovolily dvěma prezentujícím převést svůj ústní příspěvek do písemné formy. Přesto však příspěvky v tomto sborníku obsažené představují reprezentativní vzorek různých „studentských“ pohledů a názorů na aktuální bezpečnostní témata. První příspěvek Zuzany Buroňové analyzuje diskurz boje proti terorismu ve Spojených státech od 9/11 do konce období administrativy George Bushe na začátku roku 2009. Druhý příspěvek od Jana Smetany zkoumá přístup a motivace klíčových externích aktérů ke konfliktu na Ukrajině. Natálie Zelinková se ve třetím příspěvku zabývá militantní demokracií. Sborník uzavírá příspěvek Šárky Zoulové věnovaný Venezuele coby selhávajícímu státu.

Některé příspěvky sice zatím nedosahují kvalit vědeckých statí publikovaných v odborných časopisech, nicméně každý vědec někde začínal a začátky jsou vždy nelehké. S mnohými z názorů prezentovaných ve výše uvedených příspěvcích lze proto polemizovat, což je však opět důležitým cílem našich výročních studentských konferencí. Doufám proto, že si sborník z letošní konference nejen získá čtenáře z řad odborné a širší veřejnosti, ale že opět bude i inspirací pro další mladé badatele bezpečnostní problematiky.

Oldřich Bureš

V Praze, 15. června 2019

Vývoj teroristického diskurzu v USA na oficiální úrovni po 9/11

Zuzana Buroňová

Abstrakt

Článek analyzuje teroristický diskurz ve Spojených státech od 9/11 do konce období administrativy George Bushe na začátku roku 2009. Analyzovány jsou prezidentské projevy, články vydané ministerstvem zahraničí a ministerstvem obrany. Článek se tak snaží přispět k rozšíření literatury zkoumající teroristický diskurz, jelikož věří, že znalost charakteru diskurzu je důležitá pro vytváření efektivních protiteroristických politik. Článek používá kritickou diskurzivní analýzu Normana Fairclougha na jejímž základě analyzuje tři úrovně použitého diskurzu. Zkoumán je tedy charakter textu/projevů, jejich návaznost na již existující diskurzy a kontext.

Abstract

The article analyses terrorism discourse in the United States between 9/11 and the end of George Bush's administration. It analyzes presidential speeches, articles published by the Department of State and the Department of Defense. The article attempts to contribute to the literature focused on terrorism discourse. It believes that knowledge of the discourse character is important for development of effective counterterrorism policies. The article uses Critical Discourse analysis developed by Norman Fairclough and it analyses the three discourse levels. It analyses the character of the texts/speeches, their relation to existing discourses and context.

Úvod

Terorismus v současné době stále představuje aktuální hrozbu, proti které se snaží političtí představitelé bojovat. Důležité pro protiteroristické strategie ovšem není pouze samotný boj, vyšetřování, deradikalizace či boj proti financování terorismu, ale také způsob, jakým o terorismu mluvíme a jak ho prezentujeme. Je velmi důležité zkoumat rétoriku politických představitelů, jelikož i ta sehrává významnou roli v boji proti terorismu. Rétorika, jakou političtí představitelé používají, může ovlivnit úspěšnost teroristů v dosažení jejich cílů, efektivitu protiteroristických operací či například úspěšnost teroristů v získávání nových rekrutů.

Jedním z cílů terorismu je šířit strach mezi obyvatelstvem. Nejde jim pouze o přímé oběti teroristického útoku, které jsou při něm přímo zraněny, ale i o ostatní obyvatelstvo, jež má kvůli útoku strach a nemůže tak vést běžný život. Pokud tedy političtí představitelé šíří svou rétorikou strach z terorismu, „napomáhají“ tak teroristickým skupinám v šíření jejich cílů. Charakter rétoriky také může ovlivnit charakter přijatých politik. Pokud je použita rétorika příliš agresivní, je pravděpodobné, že i politiky, touto rétorikou legitimizované, budou agresivní, což může vést k jejich neefektivitě, jelikož příliš agresivní politiky v boji proti terorismu jsou často považovány za neúčinné, či dokonce kontraproduktivní. Agresivní rétorika, která se například soustředí na určitou část obyvatelstva a tuto menšinu stigmatizuje, prohlubuje tak i jejich pocit křivdy a odcizení a může vést až k jejich radikalizaci. Charakter rétoriky, kterou političtí představitelé používají při hovoření o terorismu, je tedy velmi důležitý a je potřeba jej zkoumat.

Článek je součástí doktorandského výzkumu autorky a zaměří se na prezentování prvních získaných dat – diskurz terorismu ve Spojených státech za vlády George W. Bushe – a bude zkoumat rétoriku použitou při projevech George W. Bushe a dále dokumenty vydané ministerstvem vnitra a ministerstvem obrany. Článek bude využívat pouze oficiální zdroje, které vydaly analyzovaná ministerstva, prezidentské projevy jsou staženy ze stránek American Rhetoric. Ve všech projevech jsou analyzovány tři úrovně diskurzu, vytvořené Normanem Faircloughem v jeho kritické diskurzivní analýze, která je popsána v další části.

Metodologie

Článek používá kritickou diskurzivní analýzu Normana Fairclougha. Ten ve svých pracech zdůrazňuje, že je důležité se zaměřit nejen na samotný text, ale zkoumat i jeho vztah k ostatním diskurzům a kontextu – opatřením přijatým na základě daného diskurzu. Kritickou diskurzivní analýzu Fairclough dělí na tři úrovně. První zkoumá samotný charakter textu – jaké jsou použité výrazy, „nálepky“ atp. Druhá úroveň se poté zaměřuje na již existující diskurzy a jejich výskyt a vztah k danému textu. Třetí úroveň zkoumá kontext a jaká opatření byla přijata na základě daného diskurzu (Fairclough 2010: 133). Při provádění analýzy autorka nejprve shromáždila relevantní texty z oficiálních zdrojů. Následně texty přečetla a hledala části zabývající se terorismem, které byly poté zpracovány do tabulky. Tabulka obsahovala kolonku pro každou úroveň Faircloughovy CDA. Následně byla data z tabulky analyzována na základě charakteru daných textů. Pro první úroveň autorka zkoumala charakter textu – zda je agresivní, emotivní, neutrální atp. Pro druhou úroveň následně zjišťovala, zda se v textu objevují diskurzy, které jsou již zavedené. Ve třetí úrovni pak zjišťovala navrhovaná opatření – kontext – která se v textu objevovala.

Článek analyzuje tyto tři úrovně v projevech prezidenta George W. Bushe a oficiálních textech vydaných ministerstvem zahraničí a ministerstvem obrany Spojených států. Autorka analyzovala 86 prezidentských projevů, osm reportů o terorismu vydaných ministerstvem zahraničí – každý rok jeden – a devět dokumentů vydaných ministerstvem obrany za administrativy George W. Bushe.

Prezident

V první části článku analyzuje tři úrovně Faircloughovy kritické diskurzivní analýzy v projevech George W. Bushe od útoku 9/11 do ukončení jeho prezidentského funkčního období 20. ledna 2009. Analyzovány budou pouze jeho oficiální projevy, jelikož George W. Bush nevlastnil v době svého funkčního období účet na Twitteru, který je u ostatních prezidentů v rámci disertační práce rovněž analyzován. Analýza oficiálních projevů bude doplněna o citáty, které pomohou lépe demonstrovat charakter těchto projevů. Citáty budou ponechány v anglickém jazyce, jelikož překladem by mohlo dojít ke změně jejich významu, což je při analýze diskurzu nežádoucí.

První úroveň Faircloughovy analýzy

Charakter rétoriky George W. Bushe je v případě terorismu poměrně stabilní za celé jeho prezidentské období. Můžeme sledovat pouze dvě změny v charakteru jeho rétoriky. První je, že od roku 2003 přidává do své rétoriky Irák a snahu legitimizovat válku v Iráku s cílem svrhnout režim Saddáma Husajna:

„While there are many dangers in the world, the threat from Iraq stands alone -- because it gathers the most serious dangers of our age in one place. Iraq's weapons of mass destruction are controlled by a murderous tyrant who has already used chemical weapons to kill thousands of people. This same tyrant has tried to dominate the Middle East, has invaded and brutally occupied a small neighbor, has struck other nations without warning, and holds an unrelenting hostility toward the United States.“ (Bush, 2002)

Druhá změna je mnohem méně znatelná. Ihned po útocích 9/11 je možné vidět, že George W. Bush hovoří o terorismu častěji než v pozdějším období. Tato změna je ovšem poměrně zanedbatelná, jelikož terorismus zmiňuje ve většině svých projevů i v pozdějším období.

Jeho projevy jsou emotivní, terorismus označuje za národní tragédii (Bush, 2001a) a používá další citově zabarvené výrazy jako například „*terrible sadness*“ (Bush, 2001b), „*brutal enemies*“ (Bush, 2006a) či „*horrific scale*“ (Bush, 2007). Jeho rétorika lze také být označena jako mobilizační, jelikož se George W. Bush snaží obyvatelstvo přesvědčit, že terorismus je aktuální a nebezpečná hrozba, kterou dokonce mnohdy označuje jako existenční: „*our way of life, our very freedom came under attack*“ (Bush, 2001b), současně ovšem také hovoří o odhodlání Spojených států terorismus porazit: „*Make no mistake, the United States will hunt down and punish those responsible for these cowardly acts*“ (Bush, 2001c) a zdůrazňuje úspěchy, kterých již jeho administrativa v boji s terorismem dosáhla:

„To date we have arrested, or otherwise dealt with, many key commanders of al-Qaida. They include a man who directed logistics and funding for the September 11th attacks, the chief of al-Qaida operations in the Persian Gulf who planned the bombings of our embassies in East Africa and the USS Cole, an al-Qaida operations chief from Southeast Asia, a former director of al-Qaida’s training camps in Afghanistan, a key al-Qaida operative in Europe, and a major al-Qaida leader in Yemen. All told, more than 3,000 suspected terrorists have been arrested in many countries. And many others have met a different fate. They are no longer a problem for the United States and our friends and allies.“ (Bush, 2003)

Snaží se tak obyvatelstvo přesvědčit, aby podporovalo jeho válku proti terorismu, jelikož je to jediný způsob, jak účinně bojovat s terorismem, a pokud bude ukončena, terorismus se dostane až do Spojených států, jelikož pro ně představuje reálné nebezpečí: „*There is never a day when I do not learn of another threat, or receive reports of operations in progress, or give an order in this global war against a scattered network of killers. The war goes on, and we are winning.*“ (Bush, 2003) Snaží se tak obyvatele mobilizovat k podpoře jeho výjimečných opatření. Terorismus ve svých projevech označuje za novou a velmi nebezpečnou hrozbu (Bush, 2006b) a teroristy dehumanizuje. Teroristy často označuje slovem „*evil*“ a celý konflikt popisuje jako boj mezi dobrem a zlem (Bush, 2001d).

K emotivnímu charakteru jeho rétoriky přispívá i časté zmiňování události 9/11. Bush se snaží, aby lidé na tuto událost nezapomněli:

„We also must never forget the most vivid events of recent history. On September the 11th, 2001, America felt its vulnerability -- even to threats that gather on the other side of the earth. We resolved then, and we are resolved today, to confront every threat, from any source, that could bring sudden terror and suffering to America.“ (Bush, 2002)

Jako další charakter jeho rétoriky je spojování terorismu se zbraněmi hromadného ničení, čímž ještě více vyzdvihuje jeho nebezpečnost.

„Today, the gravest danger in the war on terror, the gravest danger facing America and the world, is outlaw regimes that seek and possess nuclear, chemical, and biological weapons. These regimes could use such weapons for blackmail, terror, and mass murder. They could also give or sell those weapons to their terrorist allies, who would use them without the least hesitation. This threat is new; America’s duty is familiar.“ (Bush, 2003)

Druhá úroveň Faircloughovy analýzy

George W. Bush ve své rétorice příliš nevyužívá již existující diskurzy (tedy diskurzy, které jsou již zavedené a neobjevují se v projevech poprvé – například americká výjimečnost je již existující diskurz, jelikož o ní hovoří spousta amerických prezidentů již v minulosti, oproti tomu válka proti terorismu je nový pojem, zavedený až Georgem W. Bushem). Hovoří pouze o americké výjimečnosti „*America was targeted for attack because we're the brightest beacon for freedom and opportunity in the world.*“ (Bush, 2001b) a o demokratické teorii míru, kdy věří, že rozšíření demokracie zamezí terorismu: „*The third pillar of security is our commitment to the global expansion of democracy, and the hope and progress it brings, as the alternative to instability and hatred and terror.*“ (Bush, 2003b) Další, již existující diskurzy nejsou z jeho rétoriky patrné.

Bush naopak několik diskurzů sám vytváří. Asi nejvýznamnějším je válka proti terorismu, již zmiňuje ihned po útocích 9/11 – „*and we stand together to win the war against terrorism.*“ (Bush, 2001b) Tento diskurz, vytvořený George W. Bushem, využívá v následující době mnoho dalších organizací i jeho nástupci ve funkci prezidenta Spojených států. Další diskurz vytvořený Georgem W. Bushem je prezentace 9/11 jako nejhoršího útoku na Spojené státy, který nelze zapomenout, a spojení teroristů se snahou získat zbraně hromadného ničení, které byly demonstrovány již v předchozí podkapitole.

Třetí úroveň Faircloughovy analýzy

Bush také často hovoří o politikách a opatřeních, přijatých ve spojitosti s terorismem, tedy o širším kontextu. Z jeho projevů můžeme tedy zjistit i kontext jeho rétoriky, a to opatření přijatá Spojenými státy a změny v politice zabývající se terorismem. V této části je asi nejpatrnější vývoj jeho rétoriky, předchozí dvě úrovně zůstávají poměrně stabilní, až na dvě již zmíněné výjimky – Irák a častější hovoření o terorismu po 9/11.

Ihned po útocích George W. Bush nejprve hovoří o opatřeních, která byla přijata v rámci reakce na útoky 9/11 – například pomoc obětem či nepřerušená činnost úřadů, na které se mohou lidé obrátit. (Bush, 2001a) V dalším období – stále krátce po útocích (2001–2002) hovoří o opatřeních, která jsou také přijata jako reakce na útoky 9/11, ovšem jsou méně reaktivní a mají dlouhodobý dopad. Mezi tyto opatření patří vyhlášení války proti terorismu a invaze do Afghánistánu:

„On my orders, the United States military has begun strikes against Al Qaeda terrorist training camps and military installations of the Taliban regime in Afghanistan. These carefully targeted actions are designed to disrupt the use of Afghanistan as a terrorist base of operations and to attack the military capability of the Taliban regime. We are joined in this operation by our staunch friend, Great Britain. Other close friends...“ (Bush, 2001e)

založení ministerstva vnitřní bezpečnosti: „*To protect our country, we reorganized our government and created the Department of Homeland Security -- which is mobilizing against the threats of a new era...*“ (Bush, 2003) anebo přijetí Patriot Act, který dává orgánům více pravomocí pro stíhání teroristů: „*Today, we take an essential step in defeating terrorism, while protecting the constitutional rights of all Americans. With my signature, this law will give intelligence and law enforcement officials important new tools to fight a present danger.*“ (Bush, 2001f)

Další významný posun je přelom roku 2002 a 2003, kdy George W. Bush začíná hovořit o nebezpečí režimu Saddáma Husajna a spojovat jej s terorismem a hrozbou, že teroristickým organizacím poskytne zbraně hromadného ničení. Bush tak zahajuje rétoriku, pomocí níž legitimizuje následnou invazi do Iráku (Bush, 2003c). Po zbytek jeho funkčního období 2003/2009 Bush nehovoří o žádných

takto zásadních opatřeních. Hovoří spíše o změnách či revizích stávajících politik, pokračující strategii ve válce proti terorismu a operacích v Iráku a Afghánistánu.

Ministerstvo zahraničních věcí

Ministerstvo zahraničních věcí Spojených států vydává každý rok dokument informující o vývoji boji s terorismem v rámci celého světa – *Country Report on Terrorism*. Tento dokument je ze všech zkoumaných dokumentů nejvíce koherentní, jelikož všechny mají velmi podobnou strukturu – v pozdějších letech je dokument rozšířen o nové kapitoly, ovšem z velké části jsou stále stejné a některé části, kde nedochází k vývoji, jsou naprosto totožné. Zatímco prezidentské projevy se mění a ministerstvo obrany vydává několik typů dokumentů zkoumajících terorismus, ministerstvo zahraničí vydává dokument, který se příliš nemění a jedná se pouze o aktualizované verze stejného dokumentu.

Dokument zkoumá stav boje s terorismem v různých částech světa a různých zemích, spolupráci těchto zemí s USA, popisuje země označené jako sponzoři terorismu či například popisuje charakter skupin, které byly označeny za teroristické.

První úroveň Faircloughovy analýzy

Charakter diskurzu v reportu o terorismu ministerstva zahraničí je mnohem mírnější než ten v projevech George W. Bushe. Reporty jsou mnohem více objektivní, bez emocionálního zabarvení. 9/11 zmiňují jako významný mezník v boji proti terorismu a mnohdy porovnávají situaci před a po tomto datu, ovšem nezmiňují tyto útoky jako tragédii, na kterou není možné nikdy zapomenout (United States Department of State, 2008:7). Teroristy také nedehumanizují. Reporty pro útočníky používají různá pojmenování a ne vždy je označují za teroristy. Používají i označení jako povstalci, guerilla nebo prostě organizace bez přídavného jména, všechny tyto skupiny jsou ovšem zařazeny v reportu o terorismu (United States Department of State, 2007). Reporty ministerstva zahraničních věcí používají někdy také subjektivně zabarvená slova jako například „*brutally murdered*“ (United States Department of State, 2003:145), „*tragedy*“ (United States Department of State, 2003:13) či „*horrific events*“ (United States Department of State, 2002:2) a vyzdvihují míru nebezpečí, kterou terorismus představuje – především al-Kaida je považována za velmi nebezpečnou: „*Al-Qa'ida (AQ) and associated networks continued to lose ground, both structurally and in the court of world public opinion, but remained the greatest terrorist threat to the United States and its partners in 2008.*“ (United States Department of State, 2009:10)

Také, i přestože útoky z 9/11 nepopisují jako největší tragédii, na kterou není možné zapomenout, vykreslují tuto událost (a to především v prvních letech po útocích) jinak než ostatní teroristické útoky. Také al-Kaida je zpočátku popisována jiným stylem než ostatní teroristické organizace (United States Department of State, 2002: 105). Dokument také často zmiňuje nebezpečí, že teroristé získají zbraně hromadného ničení, a této problematice věnují samostatnou část dokumentu. (United States Department of State, 2003:78)

Reporty ministerstva zahraničí se příliš nemění v charakteru rétoriky, jsou ovšem mírně odlišné, pokud jde o jejich složení, pozdější zprávy přidávají nové kategorie jako například kapitolu věnující se *safe havens*. (United States Department of State, 2008:184–198) Popis jednotlivých zemí a skupin se také zdá být poněkud nesourodý, některé části světa jsou popisovány mnohem podrobněji – především Evropa. Zatímco u některých zemí jsou vypisovány jednotlivé útoky/zatčení teroristů atp., u jiných nikoli. Nesourodost se zdá u dokumentů být i v kapitole popisující jednotlivé skupiny, kdy označení teroristická skupina, povstalecká skupina, guerilla atp. se zdá být spíše náhodné a budí dojem, že pro ministerstvo zahraničí jsou tyto pojmy zaměnitelné.

Druhá úroveň Faircloughovy analýzy

Ani reporty ministerstva zahraničních věcí příliš nepoužívá již existující diskurzy. Zmiňují válku proti terorismu a rovněž hovoří o zbraních hromadného ničení a nebezpečí, že teroristé tyto zbraně získají a použijí. Další diskurzy se v dokumentech neobjevují.

Třetí úroveň Faircloughovy analýzy

Třetí úroveň Faircloughovy analýzy, tedy kontext, je v reportech ministerstva zahraničních věcí popisována nejvíce. Účel těchto zpráv je popsat kontext – jak jednotlivé země spolupracují se Spojenými státy, jaké jsou jejich úspěchy v boji proti terorismu, státy a jejich sponzorování terorismu, aktivita teroristických skupin atp. Celý dokument tedy popisuje kontext přijatých opatření. Tyto zprávy jsou ve všech dokumentech téměř identické – popisují roli a spolupráci jednotlivých zemí v boji proti terorismu, opatření přijatá k zabránění teroristům, aby získali zbraně hromadného ničení – jako například svržení režimu Saddáma Husajna či kontrola proliferace či zkoumají, zda jednotlivé země podepsaly dokumenty vydané OSN na boj proti terorismu atp.

Ministerstvo obrany

Ministerstvo obrany vydává několik typů dokumentů, které se zabývají terorismem. Zaměřené přímo na terorismus jsou *Global War on Terrorism*, *The First 100 Days* a *National Military Strategic Plan for the War on Terrorism*. Další dokumenty, které jsou součástí války proti terorismu, jsou *Measuring Stability and Security in Iraq* z let 2006 a 2007. Další dokumenty, které zmiňují terorismus, ale už na něj nejsou přímo zaměřené, jsou *National Defence Strategy* a *National Military Strategy* a *Quadrennial Defence Review Report*.

První úroveň Faircloughovy analýzy

Jednotlivé dokumenty, přestože jsou vydávány stejnou institucí, se poměrně liší v charakteru použité rétoriky. Jelikož charakter dokumentů – tedy první úroveň Faircloughovy analýzy – jsou nejvíce odlišné u jednotlivých dokumentů, bude jejich charakter popisován zvlášť. *Global War on Terrorism*, *The First 100 Days* zdůrazňuje úspěchy ve válce proti terorismu. Dokument označuje 9/11 za událost, kterou nelze zapomenout, a zdůrazňuje počty obětí, pohřešovaných lidí atp. Zdůrazňuje, že Spojené státy a jejich koalice jsou úspěšné v boji proti terorismu. Dokument má také poměrně emoční charakter:

„On September 11 the terrorists committed an act of war against the innocent. The terrorists killed not only to end lives -- they killed to end our way of life. Recently the terrorists said that we should forget the attacks of September 11. The terrorists would like nothing more than to silence the world's vocal opposition to their frightening vision they hope to export to every corner of the world. The world will never forget the innocent victims, and the brave heroes who died attempting to save them. The world will never forget the survivors, the devastated families and the grieving friends they left behind.” (The Coalition Information Center, 2001: 5)

Dokument zveřejňuje nejen citáty George W. Bushe, ale také bin Ladina, aby dokreslil hrozbu, kterou terorismus představuje. Rovněž zdůrazňují cíle al-Kaidy a její nenávisť k západnímu stylu života a popisují tak hrozbu jako existenční:

„Al-Qaeda is a movement defined by hatred. They hate progress, and freedom, and choice, and culture, and music, and laughter, and women, and Christians, and Jews, and all Muslims who reject

their distorted doctrines. They love and worship only one thing, and that is power – power they use without mercy to kill the innocent." (The Coalition Information Center, 2001: 5)

Dále popisuje další cíle al-Kaidy a Tálibánu a způsob jejich vládnutí v Afghánistánu. (The Coalition Information Center, 2001: 5–6) Teroristy dehumanizuje a označuje za „evil“ (The Coalition Information Center, 2001: 9). Dokument především zdůrazňuje úspěchy, kterých již Spojené státy v různých oblastech dosáhly – úspěchy ve finanční sféře, diplomatické, vojenské atp. Dokument nezmiňuje zbraně hromadného ničení.

National Military Strategic Plan for the War on Terrorism zdůrazňuje, že terorismus představuje pro Spojené státy stále aktuální hrozbu: „*remain highly vulnerable to terrorist violence designed to undermine the international antiterrorist coalition and to cause some members to seek to ,opt out‘ of the struggle.*“ (Chairman of the Joint Chief of Staff, 2006: 4) Al-Kaidu označuje za nejvíce nebezpečnou teroristickou organizaci (Chairman of the Joint Chief of Staff, 2006: 4). Terorismus rovněž považuje za opozici ke svobodě, a tedy existenční hrozbu (Chairman of the Joint Chief of Staff, 2006: 4), zdůrazňuje, že „*The United States is at war against extremists who advocate and use violence to gain control over others, and in doing so, threaten our way of life.*“ (Chairman of the Joint Chief of Staff, 2006: 12) Tento dokument hovoří nejen o teroristech, ale spojuje násilí i s kriminálníky či povstalci, kteří s teroristy mohou spolupracovat (Chairman of the Joint Chief of Staff, 2006: 11–12). Dokument také hovoří o nebezpečí, že teroristé získají zbraně hromadného ničení, a zdůrazňuje tak nebezpečí terorismu (Chairman of the Joint Chief of Staff, 2006: 7). Dokument je více objektivní svým charakterem a teroristy nedehumanizuje ani nepoužívá emoční jazyk.

Dokumenty měřící stabilitu a bezpečnost v Iráku používá emocionálně zabarvený jazyk: „*regions and the tragic loss of civilian life at the hands of terrorists and other extremists.*“ (Department of Defense, 2006: 1) Dokument z roku 2007 poté přiznává problémy se zlepšením: „*The last two months of 2006, however, saw little progress on the reconciliation front,*“ (Department of Defense, 2007: 3) a také problém se soudy:

„Judges frequently face threats and attacks, and thus absenteeism and resignations undermine the workforce. Those who remain often fear handing down guilty verdicts against defendants with ties to insurgent groups or militias. In the provincial courts, judges often decline to investigate or try cases related to the insurgency and terrorism.“ (Department of Defense, 2007:7)

Dokument také přiznává nárůst násilí a nesnaží se tedy prezentovat pouze úspěchy koalice vedené Spojenými státy (Department of Defense, 2006: 3). Násilí v Iráku dokument popisuje jako násilí páchané teroristy a extrémisty, uznává ovšem, že zde operují i jiné skupiny a násilí má také například sektářský či kriminální charakter (Department of Defense, 2006: 17-21), i když tedy Spojené státy válku v Iráku považují za součást války proti terorismu, uznávají, že násilí v Iráku je pácháno i jinými skupinami.

Národní obranné strategie z let 2005 a 2008 také zmiňují terorismus poměrně často, byť nejsou primárně zaměřené pouze na hrozbu terorismu. Ihned v úvodu je zmíněno, že Spojené státy jsou ve válce (Department of Defense, 2005: 1), a pokud nebudou jednat proaktivně, budoucí hrozby budou mnohem horší než útok z 9/11: „*without resolute action, even more harmful attacks would likely occur in the future. A reactive or defensive approach would not allow the United States to secure itself and preserve our way of life as a free and open society.*“ (Department of Defense, 2005: 1) Hrozba je tedy popisována jako existenční. Dokument také vyzdvihuje dosavadní úspěchy ve válce proti terorismu, jako například úspěšný boj proti financování terorismu nebo svržení Saddáma Husajna (Department of Defense, 2005: 1-2). Národní obranná strategie rovněž zmiňuje možnost,

že teroristé získají zbraně hromadného ničení (Department of Defense, 2005: 3). I přesto, že dokumenty používají některá zabarvená slova, jako „*devastating attack*“ (Department of Defense, 2005: 9), dokumenty nepoužívají příliš emocionální jazyk. Stejně tak nepoužívají výrazy, které by měly dehumanizující charakter. Často používají pouze nálepku „teroristický“. Co může být považováno za lehce dehumanizující charakter, je přirovnání terorismu k ideologiím, jako je komunismus či fašismus (Department of Defense, 2008: 8). Terorismus rovněž popisuje jako naléhavou hrozbu (Department of Defense, 2008: 2).

Národní vojenská strategie zmiňuje změnu charakteru konfliktu (Joint Chiefs of Staff 2004:3). Stejně jako předchozí dokumenty, i tento spojuje teroristy s možností získat zbraně hromadného ničení (Joint Chiefs of Staff 2004:4–5). Dokument je rovněž objektivní, nepoužívá emocionální jazyk a nedehumanizuje protivníka. Pouze používá nálepku „*terrorists*“.

Quadrannial Military Review z roku 2001 bylo vydáno 19 dní po 9/11. Z velké části byl dokončen již před útoky (Department of Defense, 2001: V), doplněné informace spojené s útoky jsou poté velmi emočně zabarvené:

„On September 11, 2001, the United States came under vicious, bloody attack. Americans died in their places of work. They died on American soil. They died not as combatants, but as innocent victims. They died not from traditional armies waging traditional campaigns, but from the brutal, faceless weapons of terror. They died as the victims of war – a war that many had feared but whose sheer horror took America by surprise.“ (Department of Defense, 2001: III)

A prezentuje terorismus jako hrozbu pro Spojené státy a jejich spojence: *„Defending the Nation from attack is the foundation of strategy. As the tragic September terror attacks demonstrate, potential adversaries will seek to threaten the centers of gravity of the United States, its allies, and its friends.“* (Department of Defense, 2001:14) Dokument používá i dehumanizaci, teroristy označuje za „*evil*“. (Department of Defense, 2001: III) Terorismus je považován za aktuální hrozbu schopnou znovu napadnout Spojené Státy: *„Diminishing protection afforded by geographic distance. As the September 2001 events have horrifically demonstrated, the geographic position of the United States no longer guarantees immunity from direct attack on its population, territory, and infrastructure.“* (Department of Defense, 2001:3) A také zdůrazňuje hrozbu, že teroristé získají zbraně hromadného ničení, které použijí v příštím útoku. (Department of Defense, 2001:5) Dokument také zdůrazňuje, že hrozby nelze plně eliminovat: *„The attacks of September 2001 demonstrate that the risks of future challenges are a permanent feature of the international system.“* (Department of Defense, 2001:61)

Quadrannial Military Review z roku 2006 opět zdůrazňuje, že Spojené státy jsou ve válce proti teroristům, kteří mohou získat zbraně hromadného ničení. (Department of Defense, 2006b:1) Dokument opět zdůrazňuje rozdílný charakter války proti terorismu oproti předešlým konfliktům (Department of Defense, 2006b: 9) a označuje teroristy za „*enemies of freedom*“ (Department of Defense, 2006b: 9), opět tedy poukazují na existenční charakter hrozby. Dokument také zdůrazňuje úspěchy Spojených států, například jejich schopnost rychle svrhnout režim Talibánu či Saddáma Husajna (Department of Defense, 2006b: 9–10). Také ovšem zdůrazňuje, že válka proti terorismu přesahuje Irák a Afghánistán a sahá geograficky mnohem dál a například al-Kaida a její spojenci jsou ve více jak 80 státech světa a v mnohých z nich již spáchali útok (Department of Defense, 2006b: 21). Dokument z roku 2006 je více neutrální než jeho předchůdce, nepoužívá tolik emocionální jazyk a nedehumanizuje nepřítele. Ovšem používá citáty samotných teroristů, často al-Zawahiriho, což může navozovat dojem větší akutnosti a nebezpečí hrozby. Terorismus také přirovnává ke komunismu či fašismu (Department of Defense, 2006b: 22).

Druhá úroveň Faircloughovy analýzy

Většina dokumentů navazuje na diskurz zdůrazňující snahu teroristických organizací získat zbraně hromadného ničení. Dokumenty, které na tento diskurs nenavazují, jsou pouze *Global War on Terrorism*, *The First 100 Days*, *National Military Strategic Plan for the War on Terrorism* a dokumenty měřící stabilitu a bezpečnost v Iráku. Další diskurz, na který dokumenty navazují, je válka proti terorismu. Jediný dokument, který tento diskurz nezmiňuje, je dokument měřící stabilitu a bezpečnost v Iráku z roku 2006. Všechny ostatní mluví buď přímo o War on Terror, nebo jen mění název tohoto konfliktu na Long War. Diskurz o 9/11 jako největší tragédii, kterou Spojené Státy zažily, používají pouze dokumenty přímo se zabývající terorismem, anebo ty přijaté ihned po útocích. Ostatní dokumenty používají 9/11 buď pouze jen jako mezník, bez emocionálně zabarveného popisování těchto útoků, anebo je nezmiňují vůbec.

Všechny z analyzovaných dokumentů poté zmiňují budování demokracie jako způsob opozice proti terorismu. Budování demokracie je zmiňováno v dokumentech především v souvislosti budování Iráku a Afghánistánu. Dokumenty také vyzdvihují roli Spojených států ve světě, a tak i jejich jedinečnost.

Třetí úroveň Faircloughovy analýzy

Třetí úroveň, tedy kontext a přijatá opatření, jsou v dokumentech ministerstva obrany velmi rozepsané. Jelikož většina dokumentů představuje národní strategie, dokumenty určují, jaká opatření budou přijata a jaké změny strategií budou provedeny, aby byly Spojené státy v boji proti terorismu úspěšné. Stejně jako v případě dokumentů ministerstva zahraničí i dokumenty ministerstva obrany jsou postaveny na popisu kontextu – jaká opatření fungují, jaká nová budou nastolena a k jakým změnám dojde ve válce proti terorismu a operacím bojujícím s terorismem. Na rozdíl od prezidentských projevů je kontext hlavní součástí těchto dokumentů, a nelze jej tedy vyjmout a jednoduše popsat, jelikož tvoří celé tyto rozsáhlé dokumenty. Opatření zmiňovaná v dokumentech zahrnují vojenské strategie, přizpůsobení novému strategickému prostředí, ochranu proti útoku zbraněmi hromadného ničení atp. Ministerstvo obrany se zaměřuje především na vojenské nástroje a výběr správných vojenských strategií pro boj s terorismem a ochranu Spojených států. Pouze dokumenty zabývající se pokrokem v Afghánistánu a Iráku se zaměřují i na budování místních složek a rozvoj těchto zemí.

Závěr

Článek analyzoval diskurz terorismu ve Spojených státech za administrativy George W. Bushe. Analyzován byl diskurz prezidenta, ministerstva zahraničí a ministerstva obrany. U každé instituce byly analyzovány tři úrovně Faircloughovy kritické diskurzivní analýzy – tedy charakter textu, návaznost na jiné diskurzy a kontext. Charakter prezidentského diskurzu je poměrně stabilní po celé funkční období, jediné výjimky jsou zahájení rétoriky o Iráku na pomezí let 2002 a 2003 a častější frekvence zmiňování terorismu krátce po útocích 9/11. Nelze sledovat žádný jiný výkyv a jeho odkazování na události 11. září, snaha mobilizovat obyvatelstvo pro podporu války proti terorismu a dehumanizace teroristů včetně užívání emočního jazyka se v jeho projevech vyskytuje ke konci jeho funkčního období ve stejné intenzitě jako krátce po 9/11. George W. Bush příliš nenavazuje na již existující diskurzy, naopak jich sám několik vytváří. Nejvíce vyvíjející je u něj třetí úroveň – kontext, kde nejprve hovoří o krátkodobých opatřeních reagujících na 9/11, poté o přijatých opatřeních s dlouhodobým dopadem, válce v Iráku a po zbytek období poté spíše o revizích strategií.

Ministerstvo zahraničí má nejvíce koherentní texty, jedná se vlastně o jeden dokument a jeho postupné aktualizace. Charakter je více neutrální a méně citově zabarvený než prezidentské projevy. Ministerstvo zahraničí rovněž příliš nenavazuje na existující diskurzy. Třetí úroveň analýzy je u dokumentů ministerstva zahraničí velmi rozvinutá, jelikož jejich cílem je primárně popis kontextu. Ministerstvo obrany má také více neutrální texty než prezident, ovšem příležitostně používá i emocionální

jazyk. Ministerstvo obrany vydává několik různých dokumentů, které se svým charakterem poměrně liší, a dokumenty zaměřené primárně na terorismus anebo vydané krátce po 9/11 jsou nejvíce emočně laděné. Ministerstvo obrany navazuje nejvíce z analyzovaných institucí na již existující diskurzy. Stejně jako texty ministerstva zahraničí poté ministerstvo obrany zaměřuje své dokumenty primárně na popis kontextu.

Článek představuje jeden z prvních kroků v podrobné analýze diskurzu jednotlivých zemí na oficiální úrovni. Tyto informace by měly v budoucnu pomoci s vytvářením protiteroristických opatření, jelikož znalost diskurzu je v boji proti terorismu a jeho efektivitě zásadní. Článek zjišťuje, že v případě Spojených států je diskurz spíše kontraproduktivní, a to především v případě prezidenta Spojených států. Charakter projevů, ale i některých dokumentů, je nutné do budoucna upravit, aby byly více nápomocné v boji proti terorismu.

Zdroje

- BUSH, George W. "9/11 Remarks at Barksdale Air Force Base." *American Rhetoric*, September 11, 2001, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911barksdale.htm>.
- BUSH, George W. "Address on Signing the USA Patriot Act of 2001." *American Rhetoric*, October 26, 2001, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbushusapatriotact2001.htm>.
- BUSH, George W. "Operation Enduring Freedom in Afghanistan Address to the Nation." *American Rhetoric*, October 7, 2001, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911intialafghanistanops.htm>.
- BUSH, George W. "Operation Iraqi Freedom Address to the Nation." *American Rhetoric*, March 19, 2003, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/wariniraq/gwbushiraq31903.htm>.
- BUSH, George W. "Remarks on Rumsfeld Resignation and Gates Nomination." *American Rhetoric*, November 8, 2006, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbushdrumseldgates.htm>.
- BUSH, George W. "Second Presidential State of the Union Address." *American Rhetoric*, January 28, 2003, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2003.html>.
- BUSH, George W. "Sixth Presidential State of the Union Address." *American Rhetoric*, January 23, 2007, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2007.htm>.
- BUSH, George W. "Whitehall Palace Address on Iraq Policy." *American Rhetoric*, November 19, 2003, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/wariniraq/gwbush3pillarsofsecurity.htm>.
- BUSH, George W. „9/11 Address to the Nation." *American Rhetoric*, September 11, 2001, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911adresstothenation.htm>.
- BUSH, George W. „9/11 Pentagon Memorial Address." *American Rhetoric*, October 11, 2001, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911pentagonmemorial2001.htm>.
- BUSH, George W. „Address to the Nation on the Threat of Iraq." *American Rhetoric*, October 7, 2002, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbushwariniraqcincinnati.htm>.
- BUSH, George W. „Remarks at Emma Booker Elementary School." *American Rhetoric*, September 11, 2001, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911florida.htm>.
- BUSH, George W. „Speech on Military Commissions to Try Suspected Terrorists." *American Rhetoric*, September 6, <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbushmilitarytribunalsforterrorists.htm>.
- Country Reports on Terrorism 2006*. United States Department of State Publication, Office of the Coordinator for Counterterrorism, April 2007.
- Country Reports on Terrorism 2007*. United States Department of State Publication, Office of the Coordinator for Counterterrorism, April 2008.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Critical Discourse Analysis The Critical Study of Language*. New York: Routledge, 2011.
- Measuring Stability and Security in Iraq*. Report to Congress, Department of Defense, November 2006.
- Measuring Stability and Security in Iraq*. Report to Congress, Department of Defense, March 2007.
- National Defense Strategy*. Department of Defense, June 2008.
- National Defense Strategy*. Department of Defense, March 2005.

National Military Strategic Plan for the War on Terrorism. Chairman of the Joint Chief of Staff, Washington, 2006.

Patterns of Global Terrorism 2001. United States Department of State, May 2002.

Patterns of Global Terrorism 2002. United States Department of State, April 2003.

Quadrennial Defense Review report. Department of Defense, February 6, 2006.

Quadrennial Defense Review report. Department of Defense, September 30, 2001.

The Global War on Terrorism, The First 100 Days. The Coalition Information Center, Washington, 2001.

The National Military Strategy of the United States of America. Joint Chiefs of Staff, 2004.

Přístup hlavních aktérů ke krizi na Ukrajině a jejich motivace

Jan Smetana

Abstrakt

Současná krize na Ukrajině (válka o Ukrajinu) se zásadním způsobem odráží ve světových mezinárodních vztazích, především mezi mocnostmi nebo mezinárodními organizacemi, jakými jsou Spojené státy americké (USA), Ruská federace (RF), Severoatlantická aliance (NATO) nebo Evropská unie (EU). Řada těchto aktérů po jejím vypuknutí zásadním způsobem změnila své chování, což se týká především vztahů jaderných velmocí, kterými jsou USA a RF. Tento článek se snaží ozřejmit motivaci jednání (přístupu) těchto aktérů, kteří nahrazují kooperativní chování začátku 90. let opětovným soupeřením. Cílem článku je nalézt v takové změně chování racionalitu a důvod.

Abstract

The Ukrainian crisis is mirrored in the world of international relations. It is especially visible among superpowers or the international organizations such as the USA, the Russian Federation, NATO or EU. Many of them quickly changed their behaviour after the beginning of this crisis. It is the most visible in the cases of the USA and the Russian Federation. This paper tries to recognize their motivation for more competitive behaviour which replaced more cooperative behaviour of the beginning of the 1990s. the main task of this paper is to find rationality and reason for this new behaviour.

Úvod

„Nejednejme nikdy ze strachu, ale nemějme nikdy strach jednat.“

J. F. Kennedy

Výše uvedený citát J. F. Kennedyho (Polreich 2016: 19) koresponduje s předloženým článkem, který se zabývá jednáním některých diplomatů (především ruských a amerických) a jejich důsledky ve vztahu k ukrajinské krizi. Pro jejich jednání se snaží nalézt racionální odůvodnění (nikoliv ospravedlnění). Ruští diplomaté, kteří se tohoto rčení drží, se tím stávají terčem západní kritiky a naopak. První ochlazení americko-ruských vztahů však nastalo ve druhé polovině 90. let při rozšiřování NATO, které i někteří přední američtí odborníci označili za chybu (mezi nimi např. R. McNamara). Sám G. Kennan označil rozšíření NATO na východ za začátek nové studené války. Pokud bychom považovali západní politiku rozšiřování NATO za zahájení nové studené války, jakýkoliv následný ruský krok pak nelze interpretovat jinak než jako obranu. (Mahn 2018: 47)

Na přelomu let 2013 a 2014 došlo k vypuknutí krize na Ukrajině, do které se různým způsobem zapojily další mezinárodní aktéři (RF, USA, NATO nebo EU). Jejich vzájemné chování se od konce studené války zásadním způsobem změnilo a změnilo tím i prostředí mezinárodních vztahů a bezpečnosti ve světovém měřítku. Vztahy mezi Východem a Západem, které se po ukončení studené války začaly zlepšovat a přetvářet z konfrontace ve spolupráci, se tak opět náhle obrátily konfrontačním směrem, navzdory existenci vzájemné výhodnosti této již započaté spolupráce. Tento článek se snaží nalézt důvody k této změně a dojít tak k závěru, jaký přínos tento obrat má pro jeho aktéry v kontextu jejich racionálního uvažování, a především se v něm autor snaží zjistit, proč k němu došlo. Autor

tak všechny zúčastněné aktéry považuje za racionální a pro konfrontační chování jejich politiků hledá jasný racionální důvod. Předpokládá, že političtí představitelé aktérů konfliktu jsou vedeni racionálními zájmy, které jim ukazují jasné výhody plynoucí z konfrontace a převažují nad výhodami započaté spolupráce.

Pro seriózní odpověď je třeba pátrat po příčinách nového konfrontačního směru nejen v současném dění, ale především v relativně nedávné historii. Ta nám může pomoci nalézt klíč k zodpovězení výše položených otázek. Chování většiny Rusů, stejně jako Ukrajinců, má své příčiny v historii a bude mít i následky v budoucnosti, stejně jako chování ostatních zúčastněných aktérů. Nicméně právě Ukrajina a Ruská federace zde hrají klíčovou roli. Cílem přitom není hledět na oba národy z úhlu konfrontace, neboť ta může přinést jen negativní důsledky. Prostor pro spolupráci mezi nimi stále existuje, je však třeba jen nalézt vůli pro její uplatnění. Tento článek proto nebude demonizovat kteréhokoliv ze zúčastněných aktérů, ale bude na ně hledět jako na rovnoprávné aktéry mezinárodních vztahů, vzešlé ze základů Vestfálského systému, který považuje všechny státy za rovnoprávné.

Metoda a teorie

Tento článek je pojat jako analýza racionálních důvodů ke změně chování aktérů, kteří nyní vůči sobě přistupují konfrontačně a spolupráci zásadním způsobem omezili, i když se objevují případy, kdy se tato spolupráce opět obnovuje navzdory některým existujícím snahám o její úplné zničení. V některých případech spolupráce ani existovat nepřestala. Především se jedná o kooperativní vztahy v oblasti vojenské, průmyslové, obchodní nebo diplomatické. Hlavní aktéři jsou pro potřeby tohoto článku definováni jako mocnosti a mezinárodní (případně nadnárodní) organizace, které mají v konfliktu na Ukrajině své zájmy a od jeho vypuknutí na přelomu let 2013 a 2014 prosazují podporou jedné ze nepřátelených stran.

Autorova výchozí teze pro tento článek počítá s naprostou racionalitou zúčastněných aktérů a snaží se postupně zjistit, zda je správná, nebo ji z nějakých důvodů na konci článků vyvrátí jako nepravdivou, a pokud ano, tak proč. Z hlediska teorií mezinárodních vztahů považuje autor za hlavní teorii neorealismus. Opomenut však není ani přístup H. J. Mackindera, který pro situaci na Ukrajině nabízí rovněž jedno vysvětlení. Klíčovým přístupem je pak myšlenka, že každý stát vnímá sám sebe jako zranitelného a osamocенého jedince, a soustředí tak veškerou svoji snahu na vlastní přežití. Někteří odborníci se dokonce odvolávají na Boha a tvrdí, že Bůh pomáhá těm státům, které jsou připraveny si pomoci v případě ohrožení samy. Toto tvrzení nijak nepopírá smysl aliancí, ke kterým však jejich členové přistupují s vědomím (podle situace více či méně relevantním), že dnešní spojenec může být zítra nepřítelem a naopak. (Mearsheimer 2014: Loc 758)

Chování všech zúčastněných aktérů lze vysvětlit pomocí teorií mezinárodních vztahů. Při aplikaci neorealismu jako výchozí teorií lze na prvním místě vidět státní aktéry, jakými jsou Ukrajina, Ruská federace a Spojené státy americké. V případě krize na Ukrajině Spojené státy americké soupeří s Ruskou federací na území Ukrajiny o své ekonomické i mocenské zájmy v anarchickém uspořádání států. Jako nestátní aktér v tomto případě hraje hlavní roli NATO, které se v této perspektivě stává mocenským a vojenským nástrojem USA, zatímco liberalisté by NATO ve stejném případě viděli jako organizaci určenou k posílení bezpečnosti členů a jejich spolupráce. Další důležitou teorií vysvětlující chování zúčastněných aktérů je geopolitický přístup. Již v dílech zakladatelů geopolitického myšlení se objevují myšlenky, které rovněž osvětlují chování těchto aktérů, a to především v oblasti prosazování svých geopolitických zájmů, jakými je např. sféra vlivu v zahraničí (zde konkrétně na ukrajinském teritoriu). Obě teorie jsou tak zaměřené na chování Ruské federace a USA na Ukrajině, jejich přístupu k této zemi i vzájemným vztahům obecně a na vysvětlení motivace jejich jednání.

Autor vybírá k citaci především světově uznávané autory odborné literatury v oblasti mezinárodních vztahů a bezpečnosti a jejich závěry. Především jde o ty z nich, jejichž metoda je v souladu s geo-

politikou, neorealismem a pro doplnění je využit i americký autor G. M. Hahn, jehož kniha *Ukraine Over the Edge* představuje jednu z posledních studií, zabývajících se problematikou ukrajinského konfliktu do hloubky a především v širších souvislostech (především historických, geopolitických, kulturních nebo náboženských).

Při podrobnějším hledání důvodu chování vnějších aktérů vůči Ukrajině stojí za pozornost charakteristika těchto aktérů. Jedná se převážně o velmoci nebo mezinárodní a nadnárodní aktéry, kteří mají určité velmocenské ambice, tedy vykazují i některé velmocenské rysy. Není zde podstatné, zda mezinárodní organizace, jejichž členy uvedení aktéři jsou, slouží opravdu jako platforma pro prosazování společných zájmů směrem ven, nebo spíše jako prostor pro prosazování vlastních zájmů nejsilnějších členských států. Zde je hlavní skutečnost, že tyto organizace se navenek projevuují v některých případech podobně jako velmoci. J. Galtung totiž uvádí, že velmoci se vyznačují navenek specifickou ideologií. Za tuto ideologii nepovažuje tradiční ideologie, jakými jsou kapitalismus nebo komunismus, ale jakousi „ideologii velmocí“ (*superpowerism*). Podle této ideologie každá světová velmoc považuje právě sebe samu za nejlepší. „Ideologie velmocí“ při tom neříká, že velmoci samy o sobě musí být nezbytně těmi nejlepšími a dokonalými, ale cokoli jiného považuje za horší alternativu. (Galtung 2009: 138) Toto tvrzení lze potvrdit na řadě příkladů chování velmocí, a vystoupení jejich představitelů. M. Albright například hovořila o vyšších hodnotách, než je státní suverenita, a potvrdila nezbytnost jednání mocných s přesvědčením v jedinou správnou velmoc, kterou jsou podle ní USA. (Polreich 2016: 36) Podobné příklady egoismu a arogance v sebepojetí některých aktérů mezinárodních vztahů lze pochopitelně nalézt i v případě ostatních velmocí, jak bude ukázáno níže.

Ve vztahu k Ukrajině existuje jeden tradiční přístup, který pomáhá vysvětlit zájem mocností o teritorium Ukrajiny. Autorem takového přístupu je „otec geopolitické teorie“ H. J. Mackinder. Podle jeho tvrzení ten, kdo ovládá východní Evropu, ovládá „Heartland“, a ten, kdo ovládá „Heartland“, tak ovládá „Světový ostrov“. Ten pak ovládá i celý svět. (Mahn 2018: 3) Tato teorie má pochopitelně své odpůrce i příznivce, nicméně poskytuje jedno vysvětlení, proč světové mocnosti vždy usilovaly o ovládnutí východní Evropy a proč nyní svoji pozornost soustředí právě Ukrajinu, která je vnitřně silně destabilizovaná a poskytuje prostor pro zahraniční intervenci (pochopitelně, nikoliv jen ve vojenském významu).

Přístup samotné Ukrajiny

Pro pochopení přístupu samotné Ukrajiny je zcela zásadní rozebrání některých historických událostí. Cílem této kapitoly není podrobné rozebrání událostí, neboť tak autor již učinil v předešlých částech svého výzkumu, na který zde navazuje. Naopak, na tomto místě se bude zabývat otázkou motivace jednání samotných Ukrajinců během převratu a po něm, neboť jen tak je možné hledat v budoucnu možné řešení konfliktu.

Ve své předešlé publikaci (Smetana 2017a) autor došel na základě aplikace metody komparativní případové studie J. S. Milla a přístupu rozdílu dle A. Malicchio k závěru, že ukrajinská tolerance k pravicovému extremismu je zapříčiněna pravděpodobně silnými protiruskými náladami většinového obyvatelstva Ukrajiny. Tyto nálady jsou tak silné, že vedou k toleranci zločinů S. Bandery a jeho oddílů v období druhé světové války, a dokonce k jeho heroizaci. Pro pochopení vzestupu fašistických skupin na Ukrajině je třeba podívat se hlouběji do historie. V roce 1919 nastal ukrajinsko-polský konflikt o Halič, která byla v roce 1923 západními mocnostmi uznána jako součást Polska, které nad ní začalo uplatňovat svoji jurisdikci, včetně omezení, jakými bylo rušení ukrajinských škol (2 048 z 2 400 do roku 1937). Ukrajinský odpor se projevoval různými sabotážemi nebo vraždami polských důstojníků tzv. ukrajinskými „osamělými vlky“. V té době vznikl základ pro Organizaci ukrajinských nacionalistů (OUN) vzešlé v Haliči a vedené právě zločincem S. Banderou. OUN měla před válkou na 20 000 členů a stála za stovkami sabotáží a více než 60 úspěšnými vraždami, včetně vraždy polského

ministra vnitra B. Pierackiho v roce 1934. (Hahn 2018: 36) Samotný S. Bandera byl navzdory svým sympatiím k nacistickému Německu také zajat, nicméně on a jeho oddíly mají na svědomí kromě osvobození Ukrajiny od ostatních mocností, mezi které patřilo Polsko (přiznání Haliče Polsku bylo tehdy zcela legitimní dle mezinárodního práva), Sovětského svazu, ale také od národnostních menšin, kterými byli například Židé. Banderovci mají celkem na svědomí zajetí a deportaci 2 milionů Židů do nacistických koncentračních táborů, kterých bylo na Ukrajině 180, a smrt přibližně 850 000 Židů. Přímo v Haliči pak byla vytvořena dobrovolná divize *Waffen SS*. (Hahn 2018: 39)

V chování současné ukrajinské reprezentace však lze vidět nebezpečí nejen v notoricky stále opakované heroizaci fašistického zločince (jak to dělá např. V. Juščenko), ale obecně v příklonu k pravocovému extremismu, v některých případech i antisemitismu a příležitostně úpravě historie pomocí propagandy. Za konkrétní příklady lze považovat projevy O. Tjahnyboka, který volal po vyhnání Rusů, Němců a Židů z Ukrajiny se zbraní v ruce. Překrucování historie probíhá především již zmiňovanou heroizací Banderovců, ale také spojováním hladomoru ze 30. let se současným Ruskem nebo umělé snižování počtu židovských obětí německých vojsk na Ukrajině na úkor zvyšování počtu ukrajinských obětí. (Hahn 2018: 148–149)

Z geopolitického pohledu se Ukrajina dlouhodobě pohybuje mezi Západem a Východem. Její obyvatelstvo je rozpolceno, zatímco politická reprezentace se v určitých periodách střídá. Obyvatelstvo bylo v letech 2002–2008 většinovým názorem proti vstupu země do NATO. Postupně se tento podíl měnil. Především na jihu a východě země zůstal (v některých případech stále zůstává) podíl obyvatel příklánějících se k Ruské federaci stále vysoký. Na oficiálních postech sedí v Kyjevu vláda nakloněná Západu, usilující o vstup země do Evropské unie a NATO. Zásadní převrat nastal v období převratu na Majdanu v roce 2014. Předtím byl Kyjev (především prezident Janukovyč) nakloněn Moskvě a smlouvy přibližující zemi Západu odmítl. Je však nutno podotknout, že prezident Janukovyč v roce 2009 považoval spolupráci s Ruskou federací za stejně důležitou jako se Spojenými státy nebo NATO. Směřování Ukrajiny se však snažil řídit spíše neutrálním směrem, jak o tom hovořil i zákon zakazující členství země ve vojenských aliancích. Ten totiž navzdory zákazu přímého členství naopak umožňoval spolupráci s těmito organizacemi, a to jak s NATO, tak s Organizací smlouvy o kolektivní bezpečnosti. (Hahn 2018: 158) Z geopolitického pohledu je pro Ukrajinu rovněž důležitá surovinová bezpečnost.

Současná situace na Ukrajině není vítězstvím ani jedné strany a obyvatelé na obou stranách fronty jen trpí. Každá ze zneprátených stran zastává protichůdnou ideologii a věří, že jejich vítězství přinese prosperitu, bezpečnost a stabilitu celé zemi. Zatím však konflikt, který na jedné straně oficiálně vedou stoupenci fašistického zločince S. Bandery podporovaní Západem a na straně druhé povstalci podporovaní z Moskvy, přináší zemi jen zmar.

Přístup západních aktérů v čele s USA

Přístup Západu (především USA) ke krizi na Ukrajině je veden patrně pocitem vlastní výjimečnosti, která je v USA tradiční, dává jim jakýsi pocit nadřazenosti nad ostatními zeměmi, a dokonce pocit vyvolení prozřetelností k zabezpečení světového míru a stability. Americký prezident Wilson již v roce 1917 označil americké cíle a principy za cíle a principy všech moderních mužů a žen celého světa a každého moderního národa (Kissinger 2016: 266), čímž přiřkl USA pozici jakéhosi světového vůdce, jehož hodnoty a cíle musí sdílet všichni ostatní, kteří nechtějí zůstat pozadu. V roce 1970 americký prezident Nixon prohlašoval americkou sílu za jeden z prvků trvalého míru a současně dodával, že mír nelze získat vždy dobrou vůlí (Ibid. 312). Obecně lze říci, že všech 12 poválečných prezidentů USA deklarovalo výjimečnou roli USA ve světě. Prezident Kennedy tak vyzval samotné USA, aby obětovaly v podstatě cokoliv za světovou svobodu, a odmítal mocenskou rovnováhu, ale hlásal světový řád světového práva a svobody, kterou mají USA hájit (Ibid. 284–285). V pozdější době je tento americký přístup obsažen v tzv. Wolfowitzově doktríně z roku 1992, která obsahuje tři americké dlouhodobé

cíle: 1) Zabránění vzniku velmoci typu SSSR, která by mohla představovat pro USA hrozbu; 2) Nepřipuštění situace, kdy nepřátelská mocnost ovládne region se zdroji, které z ní udělají světovou mocnost; 3) Nedopuštění toho, aby se objevil stát nebo skupina států, který by omezoval jednání USA kdekoli na světě. (Eichler et al. 2013: 61) Americký postoj vůči potenciálně nepřátelským aktérům doplňuje i postoj vůči spojencům, které si USA sice kladou za cíl chránit, ale rovněž od nich vyžadují naprostou poslušnost. Americký prezident Bush vyjádřil v září 2001 možnost spojenců zvolit si mezi pouhými dvěma krajními možnostmi: „Buď jste s námi, nebo jste s teroristy.“ (Ibid. 82)

Pokud bychom se drželi výše zmíněné teorie H. J. Mackindera, tak západní aktéři vidí v Ukrajině příležitost pro rozšíření a upevnění svého vlivu na východě Evropy. Současně destabilizovanou Ukrajinu vnímají jako hrozbu a v rámci své vlastní bezpečnosti konají aktivity na její stabilizaci a podporu vlády a prezidenta (předmětem této publikace není hodnotit úspěšnost takového počínání). Výše uvedené dva důvody představují dostatečnou motivaci i pro takové chování, které je v rozporu s mezinárodním právem a zásadou nevměšování se. Jako příklad lze uvést USA, které se postavily jednoznačně od samého začátku na stranu demonstrantů proti tehdy legitimnímu prezidentovi, a tak toto právo porušily. (Smetana 2017b)

Evropská unie sehrála a dodnes stále hraje klíčovou úlohu v konfliktu na Ukrajině. Nejde jen o skutečnost, že nejprve se snažila Ukrajině nabídnout možnost začlenění do své struktury, čímž přispěla k destabilizaci tamních sil, ale především od vypuknutí protestů na Majdanu se jednoznačně přiklonila na stranu demonstrantů. Tímto chováním ztratila svoji *soft-power*, a ztratila tak možnost hrát roli nestranného mediátora. Ve chvíli, kdy se přiklonila k jedné straně konfliktu dříve, než mohla vůbec získat nestranné informace a zaujmout mediátorské postavení, tak se proměnila v jednoho mezinárodního/nadnárodního aktéra, podporujícího jednu konkrétní stranu konfliktu. Úplně stejně a možná ještě viditelněji se tak stalo, když některé členské státy na popud Velké Británie začaly vyhošťovat ruské diplomaty jako reakci na údajně „ruský“ útok v Salisbury. Stalo se tak prakticky hned bezprostředně po útoku na S. Skripala a jeho dceru ještě v době, kdy bylo technicky zcela nemožné mít jakékoliv relevantní vyšetřovací závěry. Kromě toho, mnoho významných odborníků na bezpečnost vinu Kremlu zcela jednoznačně vyloučilo, stejně jako vyloučilo použití látky Novičok. Naopak hlavním argumentem britské premiérky bylo tvrzení, že „... to muselo být Rusko, protože si neumím představit, že by to byl někdo jiný.“ (Šándor 2018: 42–44)

O tom, že USA jsou světovou velmocí, není pochyb a podle toho se také chovají. Stejně jako pro vysvětlení chování Ruské federace, tak i pro chování USA lze uplatnit ideologii „*superpowerismu*“. Spojené státy se chovají racionálně, jako ruský rival. Snaží se maximálně omezit ruský vliv ve světě a uplatnit tam svůj mocenský vliv. Ukrajina je ze zeměpisného i strategického hlediska natolik významná pro oba tyto hráče, že se dění na Ukrajině snaží maximálně ovlivnit ve svůj prospěch. Takovéto mocenské hry nejsou ničím novým. Z historie lze vzpomenout na (v souvislosti s tzv. anexí Krymu stále zmiňovaný) rok 1968 v socialistickém Československu, kdy L. Brežněv potvrdil A. Dubčekovi, že sovětský vliv je důsledkem druhé světové války, a že tyto důsledky jsou pro SSSR nedotknutelné a hájil by je i za cenu vypuknutí válečného konfliktu. L. Brežněv však dříve sovětský postup konzultoval s prezidentem USA Johnsonem, který potvrdil uznání výsledků druhé světové války, čímž poskytl SSSR volné ruce pro invazi do Československa. (Šándor 2018: 39) Z historických událostí roku 1968 mezi USA, SSSR a Československem lze vyvodit model chování, na jehož základě mocnosti jednají ve svém zájmu, jehož obhajobu považují za nejlepší pro sebe, stejně jako pro stabilitu a bezpečnost v celém regionu. Ne jinak tomu patrně bylo i v případě Krymu a ruské podpory některým ukrajinským protivládním skupinám a západní podporou současné oficiální ukrajinské reprezentaci. V případě Československa v roce 1968, podobně jako v případě Ukrajiny v roce 2014 Západ pouze vyjádřil nesouhlas určitými diplomatickými a politickými gesty, která na skutečnou realitu neměla žádný dopad (Československo bylo obsazeno a Krym zůstal *de facto* ruský).

Přístup Ruské federace

Často se zdá, že Ruská federace a její sebevědomý přístup ke krizi na Ukrajině a Sýrii je náhlou a překvapivou akcí, nicméně ruské sebevědomí narůstalo postupně a na Ukrajině a v Sýrii tak došlo pouze k jakémusi vyvrcholení ruského dlouhodobého počínání, které bylo patrně odrazem chování ostatních aktérů. Žádné události se nedějí bez příčiny, a proto i ruské asertivní chování má své racionální odůvodnění. V roce 2004 Ruská federace vnímala jako zásadní hrozbu nebezpečí, které vyplývalo z „barevných revolucí“ (sponzorovaných ze zahraničí) a představovalo destabilizující prvek v postsovětském prostoru. Toto nebezpečí bylo zdůrazněno i na Mnichovské bezpečnostní konferenci v roce 2007 ruským prezidentem V. Putinem. Ten později vyhlásil připravenost Ruské federace zapojit se do řešení důležitých mezinárodních otázek, čímž naznačil obrat v ruské zahraniční politice. To odpovídá nutnosti reakce na studii ruského ministerstva obrany z roku 1995, tedy z doby, kdy byla ruská armáda v nejhorším stavu, a podle které představovaly USA a jejich spojenci stále největší bezpečnostní hrozbu. Při tom nelze opomenout ani praktickou zkušenost ruských představitelů (M. Gorbačov, B. Jelcin i V. Putin), kdy byli nejprve ve svém počínání vedeni nadějí v bližší spolupráci se Západem, kterou později vystřídala deziluze (Giles 2017: Loc 245). Ruský pocit ohrožení rovněž vyplýval z dalšího chování Západu, který se silně angažoval nejen v podpoře tzv. demokratizačního procesu v severní Africe (arabské jaro), ale také v invazi do Iráku v roce 2003 nebo západní intervenci v Libyi (Ibid. Loc 195). V projevu D. Rogozina se objevil ruský pocit uvědomění si vlastního bohatství a rozlohy (vzhledem k rozloze nevelkého počtu obyvatel) současně s pocitem vlastní zranitelnosti. Vnímá tak neustálé rozšiřování NATO na východ jako zdroj možného ohrožení. Západní přítomnost na Středním východě považuje rovněž za zdroj ohrožení, neboť tamní nestabilita způsobená západní intervencí Ruskou federaci ohrožuje výrazně více než Evropu, která je tomuto regionu zeměpisně mnohem více vzdálena. (Ibid. Loc 272)

V současném ruském přístupu k zahraniční politice se silně objevuje myšlenka „eurasianismu“, tedy vlastní jedinečnosti Ruské federace, která tak nepatří do Evropy ani do Asie. Tuto myšlenku vyslovil již v minulosti na příklad N. Savitskij (Дугин 1997: 84). Ruští myslitelé a politici patrně hledají alternativu k západnímu modelu společnosti, který je postaven na základech neoliberální ekonomiky, společnosti otevřené pomocí informačních technologií a vojenských intervencí mimo region demokratických společností Severního Atlantiku. Zatímco běžní Rusové pociťují strach z NATO i samotných USA, tak jejich představitelé v čele s V. Putinem se snaží jednat sebevědomě, aby dodali sobě i národu pocit, že jakémukoliv případnému nebezpečí (ať už je jakkoliv reálné) dokáží odolat. Někteří ruští autoři, jakými byl i F. M. Dostojevskij, dokonce vyjádřili víru, že Rusko zachrání svět. (Hahn 2018: 16–17) Toto tvrzení jen koresponduje s výše uvedenou ideologií velmocí, zatímco ideologie „eurasianismu“ je sice v případě ruského prezidenta V. Putina naplňována jeho činy, ale ne vlastními idejemi. Ruský prezident sice jedná naprosto přesně podle této ideologie, ale jeho motivy jsou patrně čistě pragmatické. To dosvědčuje i skutečnost, že sám V. Putin patrně nikdy nepoužil slovo „eurasianismus“, navzdory skutečnosti, že sám aktivně podporuje mezinárodní integraci v eurasijském prostoru. (Ibid. 19–20)

Výše uvedená ideologie „superpowerismu“ patří k dalším nástrojům, pomocí kterých lze vysvětlit chování Ruské federace. Ruský přístup k Ukrajině se v uvedené perspektivě jeví jako čistě pragmatický. Ukrajina je bývalá svazová republika SSSR, současně je kulturně i historicky s ruskými dějinami i národem silně propojena. Z geografického i strategického hlediska se jedná o strategickou oblast z hlediska bezpečnosti i obrany samotného ruského teritoria. Představa o tom, že se Ruská federace vzdá takto důležité oblasti, je zcela naivní. Přitom patrně hlavní motivací k aktivní politice vůči Ukrajině ze strany Ruské federace je její stále silnější prozápadní orientace (především k NATO). Nebýt této ukrajinské orientace, Ruská federace by patrně nikdy nemusela hájit zájmy ruské menšiny na Krymu (oprávněnost tohoto jednání není předmětem tohoto článku, ale dalšího budoucího výzkumu), a ten by byl dodnes ukrajinský.

Pokud se díváme na vztah Rusů a Američanů (případně příslušníků ostatních národů západní, střední a východní Evropy) a hledáme důvod západního negativního vztahu k Ruské federaci, často je vidět prostá obava z ruské touhy po dobývání území. Při pohledu na stejnou problematiku, jen z druhé strany, uvidíme ruské obavy z posilování západního vlivu směrem k ruským hranicím. Tento vzájemný vztah se pochopitelně přímo promítá do probíhající krize na Ukrajině. Západní představitelé často argumentují obavou z ruské rozpínivosti, absence demokracie v samotné Ruské federaci či snahou o ovládnutí blízkého okolí. Ve svůj prospěch tyto západní aktéři často uvádějí fungující demokracii ve vlastních zemích, snahu pomoci ostatním státům a téměř naprostou mírumilovnost. O čem však dnes téměř všichni mlčí, je skutečnost, která osvětluje ruské obavy z rozšiřování vlivu Západu a dává jim legitimitu. Jde o americký slib, který učinil státní tajemník USA J. Baker 9. listopadu 1990. Slíbil M. Gorbačovovi, že NATO se výměnou za souhlas se sjednocením Německa a jeho jednotného členství v NATO již nebude dále rozšiřovat na východ. Pravdou je, že tento slib nikdy nebyl stvrzen podpisem a sám J. Baker jeho vyslovení dnes popírá. Skutečností však je, že byl učiněn a jeho popření považují Rusové za jasný znak nedůvěryhodnosti Západu. Touto lží naopak Západ dal silný argument všem protizápadním ruským politikům, kteří NATO vidí jako ohrožení. V tomto kontextu není divu, že běžní Rusové již Západu nedůvěřují a považují NATO za hrozbu. (Hahn 2018: 44) A na základě jejich mínění pochopitelně jednají jimi volení představitelé, včetně jejich prezidenta.

Závěr

Západní aktéři v čele s USA hrají od začátku krize na Ukrajině v roce 2014 klíčovou roli. Jak se ukazuje, tak jedním z hlavních motivů západního angažmá na Ukrajině je snaha o udržení co možná nejsilnější pozice na mezinárodní scéně. USA si desetiletí namlouvají svoji „vyvolenost“, kterou opírají o svůj vojenský potenciál světové velmoci. Američtí představitelé se rozhodují téměř okamžitě, aniž by váhali nad tím, kdo je „hodný“ a kdo „zlý“. Zajímavostí je, že většinou vždy proti Ruské federaci, a to téměř okamžitě a bez váhání. Právě okamžitá podpora převratu na Majdanu proti tehdy legitimnímu ukrajinskému prezidentovi V. Janukovyčovi je toho jasným příkladem. Jejich chování je racionálně pochopitelné právě v souvislosti s americkým pocitem výjimečnosti. Právě ten pravděpodobně posiluje iracionální protiruské chování, které místo ke vzájemně prospěšné spolupráci vede k opětovné konfrontaci škodlivé pro obě strany a v souvislosti s krizí na Ukrajině nejvíce poškozuje samotné Ukrajince.

Často se hovoří o tom, že Ruská federace je v souvislosti s Ukrajinskou krizí „špatná“ nebo „dobrá“, či „hodná“ nebo „zlá“. Objektivní pravda je taková, že není ani jedno. Ruská federace je taková, v jakou se vyvinula za dlouhá staletí vlivem mnoha neovlivnitelných okolností a ruský národ i jeho vůdci na tom jsou úplně stejně. Její chování je chováním zcela racionálního aktéra (byť se nám nemusí právě líbit) a nejlepší řešení je pochopit ho takové, jaké je, a snažit se na něj adekvátně reagovat. Dokonce podle některých amerických odborníků je ruské chování prostou reakcí na západní chování v 90. letech, kdy NATO v čele s USA porušilo slib o rozšiřování na východ nebo bombardovalo Bělehrad. Po roce 2000 pokračovalo dále v zahraničních intervencích bez mandátu Rady bezpečnosti OSN, navzdory civilním ztrátám. Veškeré toto západní chování mělo přímý vliv na ruské veřejné mínění a rozhodování ruských politiků, včetně prezidenta. Západ tak před Rusy ztratil důvěryhodnost, a ti se tomuto chování jen snaží přizpůsobit, což se nejsilněji projevuje v posledních letech na událostech na Ukrajině. (Hahn 2018: 53–57)

Vzájemná výhodnost spolupráce ustupuje do pozadí (jen částečně, neboť v mnoha oblastech mezi mnoha státy Západu a Ruskou federací stále funguje nebo se dokonce v některých případech obnovuje) za ideologii, a především za touhu po mocenském postavení ve světě. To je v případě USA tak silné, že mnoho oblastí spolupráce své touze obětují. Naopak Ruská federace řeší ochlazení vztahů se Západem hledáním alternativních partnerů v mnoha zemích Asie. Náhrada západních partnerů východními začala za doby D. Medvěděva v úřadu ruského prezidenta a v době světové finanční krize,

která nejvíce postihla právě Západ. (Mankoff 2012: 33) Z ekonomického hlediska se toto nové ruské směřování a diverzifikace partnerů jeví jako maximálně výhodný krok. Faktické získání poloostrova Krym navíc poskytlo strategickou výhodu do budoucna. Obě velmoci, Ruská federace i USA, tak mají racionální argumenty, proč se nemusí obávat svoji spolupráci tlumit, místo toho, aby ji posilovaly. Otázkou zůstává, zda možné silnější mocenské postavení ve světě vyváží ekonomické ztráty a jaký bude mít dopad na běžné občany obou zemí a především Ukrajiny, o kterou se konflikt vede.

Zdroje

- EICHLER, J., TICHÝ, L. *USA a Ruská federace: Komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013. 318 s. ISBN 978-80-87558-16-4.
- GALTUNG, J. *Theories of Conflict. Definitions, Dimensions, Negotiations, Formations*. Oslo: Transcend, 2009. 167 s.
- GILES, K. *The Turning Point For Russian Foreign Policy*. Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2017. 80 s. ISBN 1-58487-757-X.
- HAHN, Gordon M. *Ukraine Over the Edge. Russia, the West and the „New Cold War“*. Jefferson: McFarland and Company, Inc., Publishers, 2018. ISBN 978-1-4766-6901-4.
- KISSINGER, Henry. *Uspořádání světa. Státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*. Praha: Prostor, 2016. 400 s. ISBN 978-80-7260-335-0.
- MEARSHEIMER, J., J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton & Company, Inc., 2014. eISBN 978-0-393-07624-0.
- MANKOFF, J. *Russian Foreign Policy. The Return of Great Power Politics*. Lanham: Rowman and Littlefield Publisher, Inc., 2012. 345 s. ISBN 978-1-4422-0825-4.
- POLREICH, M. Špioni v diplomacii. Česká stopa při řešení krizových situací v mezinárodní politice. Praha: Nakladatelství Brána, 2016. 408 s. ISBN 978-80-7243-906-5.
- SMETANA, J. 2017a). Vybrané symptomy pravicového extremismu na soudobé Ukrajině: Poznatky z terénního výzkumu. In: *Sborník vybraných příspěvků z 9. výroční studentské konference bezpečnostního výzkumu*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2017. ISBN 978-80-87956-61-8. Str. 38–47.
- SMETANA, J. 2017b). Dopad převratu na Majdanu na civilní obyvatelstvo. In: *Krízový manažment 1/2017*. Žilina: Žilinská univerzita v Žilině, 2017. ISSN 1336-0019. Str. 53–62.
- ŠÁNDOR, A. *Planeta země – Kruté místo k žití*. Praha: Daranus, 2018. ISBN 978-80-87423-86-8. Str. 213.
- ДУГИН, А. Основы геополитики. Москва, Арктогея, 1997. ISBN 978-58-5928-019-3.

Reakce veřejnosti na smrt vojáků v Afghánistánu na internetových diskuzích

Natálie Zelinková

Abstrakt

Internetové diskuze mohou kromě místa pro komunikaci a vyjádření názoru představovat prostor pro šíření nenávistných projevů. Ty se v nedávné době objevovaly v souvislosti se smrtí vojáků v Afghánistánu a v České republice došlo v této souvislosti k několika soudním procesům. Cílem studie bylo zjistit, jestli by proti diskuzím pod články měly být použity silnější prvky militantní demokracie, a mělo by tak dojít k většímu omezení svobody projevu na internetových diskuzích. Na základě obsahové analýzy dvou diskuzí bylo zjištěno, že stát by neměl přistupovat k větší kontrole diskuzí na internetu, protože nejsou směřované proti demokratickým hodnotám. Nynější právní úprava je považovaná za dostačující.

Abstract

Online discussions can be a platform not only for communication and sharing our opinions, but also for hate speech. This trend was recognized relating to deaths of Czech soldiers in mission in Afghanistan. The main aim of our study is to find out if the Czech Republic should use stricter elements of militant democracy to prevent these speeches. Those elements would also lead to higher restrictions on freedom of speech. The result is that there is no need for stricter restrictions since the speeches are not aimed against democratic values. The current legislation is considered sufficient.

Úvod

Internetové diskuze jsou jedním z prostředků pro komunikaci. Nejčastěji jsou příspěvatelé motivováni článkem, na který v následné diskuzi reagují a píší své názory. Na webových stránkách konkrétního média vzniká silná komunita stálých uživatelů, kteří pravidelně diskutují a reagují na příspěvky ostatních. Některé příspěvky jsou vyhraněné, někdy až urážlivé a mohou být extrémisticky laděny. Proto přistupuje čím dál více států k částečnému omezení svobody projevu na internetových diskuzích, aby tak zamezily vulgárnímu vyjadřování, urážkám, šíření nepravdivých informací nebo extrémistických názorů.

Stává se trendem, že pokud se objeví článek o armádě, spustí se v diskuzích komentáře s pozitivními, ale i negativními názory. Jedním z aktuálních témat je účast na zahraničních misích, především na misi v Afghánistánu, kde již zemřelo 14 českých vojáků. Články informující o události motivují k diskuzím, kde se objevují nejrůznější názory od projevení soucitu po schvalování smrti.

V práci provedeme obsahovou analýzu diskuzí pod články informující o smrti českých vojáků v Afghánistánu. Cílem je zjistit, jestli by proti diskuzím pod články měly být použity silnější prvky militantní demokracie, a mělo by tak dojít k většímu omezení svobody projevu na internetových diskuzích. Militantní demokracie vychází z myšlenky, že demokracie by se měla zákonně chránit proti svým ideovým nepřítelům. Jednoduše jde o jakousi demokratickou sebeobranu

Analyzujeme diskuze pod dvěma články na serveru iDnes. Články zveřejnili informace bezprostředně po incidentech, obsahují množství příloh a je u nich podobný počet příspěvků. První infor-

muje o smrti českých vojáků v Afghánistánu v roce 2014 a druhý o incidentu z roku 2018. Dojde ke zjištění hlavních témat a v závěru uvedeme, jestli tato témata vystupují proti hodnotám demokracie (především armádě), a mohou tak ohrožovat demokratické zřízení. Na konci dojde ke krátké komparaci výsledků z obou zkoumaných období. Důraz je brán na to, jakým způsobem se změnil charakter diskuzí. V závěru na základě vlastních poznatků uvedeme, jestli by Česká republika měla přistoupit k aplikování silnějších prvků militantní demokracie a svobodu projevu v diskuzích více omezit.

Metodologie

Ve studii bude použita metoda obsahové analýzy, která je podle Hendla (2005) vhodná pro výzkum masových medií. Naším cílem je určit jednotlivé kategorie a témata v textu, případně jejich četnost. Zvolili jsme kombinaci kvalitativního a kvantitativního přístupu. V první části půjde o subjektivní interpretaci obsahu textových dat prostřednictvím systematického třídícího procesu kódování a identifikaci témat. (Hsieh, Shannon 2005) V druhé části se okrajově zaměříme na kvantitativní analýzu a určíme nejčastěji zastoupené téma. V závěru budeme hledat souvislosti mezi jednotlivými kategoriemi a vyvodíme z nich výsledky. Především půjde o najití obsahu, který by mohl být společensky závadný, podněcoval k terorismu, sympatizoval s hnutím, které potlačuje práva člověka, schvalování trestného činu, urážka na cti nebo pomluva.

Jako výzkumnou otázku jsme si zvolili:

*Představují diskuze pod články informující o smrti vojáků v Afghánistánu hrozbu pro demokracii?
Jaká témata se v diskuzích objevují nejčastěji?
Došlo během zkoumaných období ke změně v charakteru diskuzí?*

Očekáváme, že k zodpovězení výzkumných otázek dojde během obsahové analýzy, i když samotný závěr bude velmi ovlivněn výzkumníkem a jeho interpretací jednotlivých příspěvků. Hrozbu pro demokracii představují příspěvky, které budou vystupovat proti demokratickým hodnotám, budou zde urážky na cti vojáků, jejich pomluva, schvalování trestného činu, projev sympatie s hnutím, které potlačuje práva člověka, nebo podpora a propagace terorismu atd.

U výzkumu dojde k redukci zkoumaných proměnných. Byly vybrány dva incidenty:

1. Útok ze dne 8. 7. 2014, kdy zahynuli čtyři čeští vojáci, a jeden byl zraněn.
2. Útok ze dne 5. 8. 2018, kdy zahynuli tři čeští vojáci.

Tyto útoky byly vybrány, protože u obou zemřelo více vojáků a jde o nejnovější incidenty (během zpracovávání studie došlo ještě k jednomu útoku, a to 23. 10. 2018), které po sobě navíc časově následovaly. Díky tomu bude výzkum aktuálnější a bude lépe reflektovat nálady ve společnosti. Navíc budeme moci částečně vyvodit, jakým způsobem se názor na smrt českých vojáků v Afghánistánu během čtyř let změnil, a tím i posoudit vliv přijatého kodexu chování EU.

Výběr zkoumaných textů proběhne tím, že si zvolíme výzkumný vzorek. Objektem našeho zájmu, a tedy i výzkumným vzorkem, se stávají internetové diskuze pod články související se smrtí českých vojáků v Afghánistánu. Internetová platforma iDnes představovala v roce 2018 druhý nejnavštěvovanější server (MediaGuru 2018) a o obou událostech zveřejnila článek bezprostředně po incident.

8. 7. 2014 byl zveřejněn článek *Čtyři vojáci z Chrudimi a Žatce zemřeli při atentátu v Afghánistánu*. K tomuto článku je 2281 příspěvků. 5. 8. 2018 došlo ke zveřejnění článku *Tři čeští vojáci zahynuli při hlídce v Afghánistánu po útoku sebevraha*. Článek má v diskuzi 2191 příspěvků. Obě diskuze jsou uzavřeny, a proto se jejich počet nebude měnit. Oba texty jsou psány podobnou formou a obsahují téměř totožné přílohy.

Vzhledem k množství příspěvků a omezenému rozsahu práce jsme se rozhodli snížit výzkumný vzorek na prvních 100 příspěvků. Za příspěvek je považován nový komentář pod článkem, který není součástí vlákna a je psán samostatně. Tento počet bude stačit k tomu, abychom určili hlavní témata diskuzí a výsledek mohli omezeně kvantifikovat.

Důležitým krokem je zvolení způsobu kódování. Kategorie budou vytvářeny induktivně, tedy z textu, na základě jeho redukce. Využit bude interpretativní přístup, který bere v procesu porozumění v potaz výzkumníka a vztah mezi jím a zkoumaným jevem (Hendl 2005). Postupně budeme procházet všechny příspěvky a vytvářet kategorie. Důraz bude brán na klíčová slova, která se promítnou do názvu jednotlivých kategorií, například NATO, žoldák, totalitní režim. Samotná klíčová slova ale nedokáží čistě identifikovat pointu komentáře, a proto bude jeho celkový význam ovlivněn interpretací výzkumníka.

Militantní demokracie a svoboda projevu

Za počátek militantní demokracie můžeme považovat snahy panovníků zachovat státní zřízení a chránit ho proti vnější i vnitřním narušitelům. V roce 1937 publikoval Karl Loewenstein úvahy o pádu demokratických režimů a přišel s myšlenkou, že pokud se demokracie nebude bránit, je sama odsouzena k zániku. Myšlenka se postupem času změnila v termín militantní demokracie. V českém prostředí vycházíme z definice Mareše (2013), který ji popisuje jako demokracii, která vystupuje ofenzivně pomocí právních, mocenských a diskursivních nástrojů proti svým ideovým nepřítelům uvnitř systému, a to ještě předtím, než tito nepřátelé iniciují naplnění hlavních hrozeb, které z jejich existence vyplývají. Tito nepřátelé jsou podle definice vystaveni represí, která je ovšem výsledkem demokratického politického procesu a nezasahuje nepřiměřeně do základních lidských práv. Jde tedy o jakousi demokratickou sebeobranu.

Základním prvkem demokracie je svoboda, ať už jde o svobodu slova, vyznání, náboženství nebo pohybu. V naší práci se budeme zabývat svobodou projevu. Svoboda projevu je základním prvkem demokratické společnosti a je ukotvena v národních i mezinárodních dokumentech, například Listina základních práv a svobod, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod Rady Evropy a Listina základních práv Evropské unie. Podle definice z LZPS je svoboda slova:

„Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny. Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu. Cenzura je nepřípustná. Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.“ (Černý 2008: 59)

Svoboda je teda garantována pro šíření názorů slovem, písmem, tiskem i obrazem, kam spadají právě i diskuze na internetu. Z definice ale vyplývá, že není absolutní a stát má právo ji zákonně omezit pro ochranu práv druhých, zajištění bezpečnosti, veřejného zdraví a mravnosti. O tom, kde má svoboda slova hranice a do jaké míry ji lze omezit bez zásahu do svobody jako takové, se vedou diskuze (Matuš 2016). Například cenzura, která je z definice nepřípustná, znamená omezení formy projevu na základě předpokladu, že přispívají k porušení politického, sociálního nebo morálního pořádku. Pokud stát použije cenzuru k ochraně demokracie, jde o prvek militantní demokracie a nedochází k omezování lidských svobod (Hrabal 2014). Z definice militantní demokracie vyplývá, že omezení svobody projevu na internetových diskuzích nastane, pokud hrozí, že přispěvatel představuje ideového nepřítele státu a může ohrozit existenci demokratického zřízení (Matuš 2016). Cenzura je ale snadno zneužitelná jako nástroj státu k omezení základních svobod občanů (Hrabal 2014). Jakékoliv formy represe a omezení svobody slova musí být vždy provedeny na základě politického procesu,

například povinnou registrací do diskuze, nutností uvést osobní údaje k příspěvku, zákaz psaní vulgarmů a urážek nebo jiných pravidel, které jsou uzákoněny demokratickým procesem (Matůš 2016). V českém prostředí došlo k několika soudním procesům týkajícím se svobody slova na internetu. Asi nejznámější byla kauza z Teplic. Soud uznal ženu vinnou za to, že pod fotku žáků první třídy převážně romské, vietnamské a arabské národnosti napsala „rovnou“ a přidala obrázek pistole (Mitášová 2019).

Zájem na ochraně před šířením nenávistných, násilných a lživých informací je jak na národní, tak mezinárodní úrovni. Evropská unie přijala v roce 2008 Rámcové rozhodnutí Rady 2008/913/SVV o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva. Toto rozhodnutí upozorňuje na nutnost států zamezit šíření rasistického, nenávistného a xenofobního materiálu na internetu. Trestné by mělo být i veřejné ospravedlňování, popírání nebo hrubé snižování významu genocidy, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů i činů spáchaných způsobem, který může podněcovat násilí nebo nenávist proti osobám či skupině (Mitášová 2019).

K výraznému omezení svobody projevu došlo v roce 2016, kdy Evropská unie zveřejnila kodex chování proti nenávistným projevům online. Společnosti působící v odvětví informačních technologií mají za úkol do 24 hodin prověřit, jestli je obsah závadný, a podle svého uvážení pak příspěvek odstranit. Hlavním důvodem byla snaha o zamezení radikalizace mladých lidí, která nejvíce vzniká právě na internetu. V této záležitosti se ale vyjádřila Evropská komise, že je důležité upozornit na fakt, že znepokojující či urážlivý obsah je v mezích svobody vyjadřování, a nedochází tedy k omezení svobody, ale pouze obrany demokratických hodnot (Echo24 2016). V současné době jsou zapojeni Facebook, Microsoft, Twitter, Youtube, Google+, Instagram, Snapchat, Dailymotion, a Webia (francouzská herní platforma) (ec.europa 2019).

V českém prostředí si každý web může vyhradit právo mazat příspěvky ve svých diskuzích, pokud jsou urážlivé, xenofobní nebo vulgární. V diskuzích je také zakázáno schvalovat text s protiprávním obsahem. Za obsah diskuzí totiž provozovatelé webu nesou zodpovědnost, a pokud by nezamezili protiprávnímu jednání, museli by sami čelit sankcím. Může tak dojít i k úplnému zablokování diskuze z důvodu vulgarity nebo xenofobních příspěvků. Proti mazání příspěvků a blokování diskuzí se několik lidí odvolalo k ombudsmanovi. Ten uvedl, že regulace diskuzí ve formě povinné registrace, mazání příspěvků a bloky uživatelů je v pořádku, protože vlastníci webu nesmí dopustit šíření pomluvy, poplašné zprávy, výzvy k rasové nesnášenlivosti, propagaci extrémistických hnutí, ocerňování konkurentů a porušování autorských práv (Němcová 2008).

Fenomén zahraničních misí v Afghánistánu

Zahraničních misí v Afghánistánu se účastní vojáci Armády České republiky (dále jen AČR). Ta je zřizována Ministerstvem obrany ČR a jejím základním úkolem je připravovat se k obraně, bránit Českou republiku proti vnějšímu napadení a zajišťovat životní zájmy ČR. Mezi ty patří zachování demokratického zřízení. Lze tedy tvrdit, že armáda je hodnotovým prvkem demokracie, který ji chrání před ostatními vlivy. Současně ale ozbrojené síly plní úkoly, které vyplývají z mezinárodních smluvních závazků ČR o společné obraně proti napadení (Zákon č. 219/1999), tedy spolupráce na zahraničních misích s ostatními členskými zeměmi NATO. Skrze NATO se Česká republika může zapojit i do konfliktů, které se jí přímo netýkají a neohrožují bezprostředně její bezpečnost (Noreen 2016). Zahraničních operací na území Afghánistánu se AČR účastní od dubna roku 2002 a o vysílání vojáků do zahraničních misí rozhoduje poslanecká sněmovna. Poslední úprava mise proběhla v červnu 2018 a rozhodlo se o navýšení počtu vojáků na misi na rok 2019–2020, a to z 249 na 390 vojáků. Jeden z důvodů byl apel od generálního tajemníka NATO. Poslanci se shodli, že by Česká republika měla vystupovat jako důvěryhodný a spolehlivý partner a podílet se na zajišťování mezinárodní bezpečnosti. V diskuzích se ale odrazily i obavy z důvodu zhoršení bezpečnostní situace v Afghánistánu a reakce veřejnosti (Poslanecká sněmovna 2018). V Afghánistánu už přišlo o život 14 českých vojáků:

1. 2007, rotný Nikolaj Martynov,
2. 2008, praporčík Milan Štěrba a rotný Radim Vaculík,
3. 2011, rotmistr Robert Vyroubal a rotmist Adrian Werner,
4. 2014, rotmistr David Beneš, rotmistr Jaroslav Lieskov, četař Ivo Klusák, desátník Libor Ligač, desátník Jan Šenkýř,
5. 2018, rotný Martin Marcin, rotný Tomáš Procházka, desátník Kamil Beneš, desátník Patrik Štěpánek (iDnes 2018).

Zahraniční mise v Afghánistánu bývají tématem jak v tištěných, tak online médiích. Nejčastěji se o misích píše, když dojde k úmrtí nebo zranění českého vojáka. Potvrzuje to i fakt, že slovo čeští vojáci v Afghánistánu v prohlížeči Google vyhledalo po smrti vojáků v srpnu 2018 mnohem více lidí než v období před nebo po incidentu, viz obrázek č. 1.

Postoj veřejnosti a internetové diskuze

Vojáci se v českém prostředí těší na základě průzkumů veřejného mínění poměrně velké oblíbenosti. Výsledky říkají, že profesionální voják je 5. nejprestižnější povolání, 6. nejužitečnější, s misí v Afghánistánu souhlasí cca 50 % obyvatel. Současně převládá názor, že by Česká republika měla snížit své náklady spojené se zahraničními misemi (Marek 2017: 17–21).

Na internetových diskuzích se názory projevují ve formě příspěvků, přičemž dochází k obecnému navyšování počtu především těch nenávistných* (Daňková 2016). Zatímco v běžných situacích lidé ve většině případů dokáží rozlišovat, co je protizákonné, v kyberprostoru ztrácejí sebekontrolu a neuvědomují si, že se dopouštějí protiprávního jednání. Ukázalo se, že nenávistné a protiprávní projevy stále častěji přicházejí od „běžných občanů“, a nikoliv od členů extrémistických skupin (Ombudsman 2018). Existenci nenávistných příspěvků na internetu ovlivňuje celá řada faktorů. Jedním z nich je zkreslování informací. Zdánlivě nevinné články mohou být na základě diskuzí snadno postaveny do jiného kontextu, diskutující mohou komentovat pouze po přečtení nadpisu, který si špatně vyloží, nebo informace záměrně zkreslují, aby diskuzi pro vlastní zábavu vyprovokovali (Daňková 2016). Důležitou roli hraje i anonymita a nedostatečná informovanost o tom, co člověk může na internetu zveřejnit a co ne (Ombudsman 2018). Ve vztahu k bezpečnosti se charakter příspěvků odvíjí od toho, nakolik si je samotné obyvatelstvo vědomo ohrožení a jestli považuje vojáky bojující v cizí válce za ochránce republiky, nebo pouze za „žoldáky“ bojující za vlastní obohacení (Zelená 2014). Roli hraje postoj společnosti k NATO, k vojenskému povolání, k ohrožení ČR konfliktem, ve kterém vojáci působí, atd.

U veřejně známých osobností a státních činitelů a institucí převládají pozitivní postoje k misi a odsuzování smrti vojáků. V minulosti proběhly různé benefiční koncerty na podporu rodin, několik lokálních sbírek, a dokonce byly vydraženy dresy známých sportovců, viz následující odkazy (<http://www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/charitativni-koncert-podporil-rodiny-padlych-vojaku-100938/>, <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/na-pomoc-rodinam-padlych-vojaku-lide-poslali-vice-nez-4-miliony/1651067>). Ke smrti vojáků se většinou vyjádří představitelé vlády ČR, nejčastěji ministr obrany, náčelník Generálního štábu armády ČR nebo zástupce Generálního štábu. V minulosti rovněž vznikala různá pietní místa a vlajky na armádních zařízeních nebo i na Pražském hradě byly staženy na půl žerdi. (Cyprisová, Pejšek). Veškeré tyto aktivity jsou přitom medializovány jak v internetových, tak tištěných médiích. PR akce, benefiční koncerty, veřejná prohlášení i pietní místa ve většině případů následují v krátké době po úmrtí vojáků. To vyvolává v občanech ČR pozitivní i negativní pocity, které se následně odráží v příspěvcích pod články, které o událostech informují.

---

* Například v roce 2015 podle průzkumu Člověka v síti došlo k růstu počtu nenávistných projevů na sociálních sítích i diskuzích na zpravodajských serverech.

Je dokázané, že se v online i běžné face-to-face komunikaci snáze šíří negativní příspěvky. V online komunikaci navíc lidé více ztrácí zábrany a dochází k vyhocení příspěvků a jejich pejorativnímu zabarvení (Sabbar 2016).

Prvním soudně řešeným případem v České republice byl komentář Jiřího Pohla na facebookové stránce AČR. Ten se vyjádřil o českém zraněném vojákově v Afghánistánu následovně: „*zasra-nej žoldák, ve svobodných zemích vraždí lidi, ať tam pocházejí sráči*“. Na to reagoval příslušník aktivních záloh, který podal trestní oznámení a případ převzala kolínská policie (Stratilík 2014). Při podání trestního oznámení bylo zdůrazněno, že není proti názoru, ale proti formě vyjádření. Sám v dalším vysvětlení udává, že v demokratické společnosti může každý mít svůj názor (Spolek VLČÍ MÁKY 2014). Obvinění se vztahuje pouze na urážlivé a vulgární výroky, které by mohly být žalovatelné pro urážku na cti nebo trestného činu pomluvy. Jde tedy o zostuzení mrtvých vojáků (Zelená 2014). Autor se v reakci na trestní oznámení omluvil, a případ tak nebyl dořešen (Stratilík 2014).

Druhý soudně řešený příspěvek se týkal komentáře článku na Facebooku, který byl poté zkopírován i na oficiální stránky AČR. Zde člen KSČM z Ostravy, Michal Kesudis, schvaloval sebevražedný útok na české vojáky. Příspěvek zněl následovně:

„Tak jsem někde četl, že se osamocnému afghánskému vlastníkově na jízdním kole podařilo odvařit čtyři naše žoldáky. Přijel k nim a jen, co ho spatřili, šli srát, totálně na odpis. To, co se jim stalo, si po čertech zasloužili. Jsem vděčný, že nás těch šmejdu zbavili. Čeští žoldáci patří s těmi americkými k těm nejzkurvenějším.“

Za svůj příspěvek byl dotyčný předvolán před soud. Podle státního žalobce došlo ke schvalování trestného činu a projev sympatie k hnutí směřujícímu k potlačení práv člověka. Soudkyně pak označila text za „silně společensky závadový“ (Deník 2015).

Jako poslední příklad negativního projevu v souvislosti se smrtí vojáků v Afghánistánu uvedeme případ ze srpna roku 2018, kdy došlo ke smrti tří českých vojáků po útoku sebevražedného atentátníka. Pár dní po události se v Praze objevily letáčky oslavující jejich smrt. Konkrétně gratuloval afgánským vlastencům za zneškodnění českých vojáků, kteří představují ostudu země. Muž byl obviněn ze spáchání závažného zločinu podpory a propagace terorismu a přečinu podněcování k trestnému činu. Problémem se přitom zabývali na protixtremistickém oddělení (Zoulová 2018).

Obsahová analýza

V každé obsahové analýze v první části popíšeme incident, krátce charakterizujeme článek a poté provedeme analýzu diskuzí. Charakteristika článků a popis událostí jsou důležité pro vyvození závěrů, protože povaha článků i událostí mohou mít vliv na příspěvky v diskuzích.

Incident z roku 2014

Dne 8. 7. 2014 došlo k útoku sebevražedného atentátníka u základny Bagrám v Afghánistánu, při kterém zemřeli čtyři čeští vojáci. Jeden ze základny v Žatci a tři z Chrudimi. Pátý Čech byl vážně zraněn. Čeští vojáci mají na starost ochranu základny v Bagrámu a během patrol by měli navazovat kontakt s místními lidmi. K útoku nedošlo během otevřeného boje, ale při komunikaci s místním obyvatelstvem. Atentátník projížděl místem na kole a mluvčí Talibanu krátce po výbuchu prohlásil, že atentátník byl jejich bojovníkem. Výbuch zabil kromě vojáků nejméně deset civilistů. V té době šlo z pohledu České republiky o nejtragičtější událost na zahraničních misích.

Na zprávu reagoval například tehdejší premiér Bohuslav Sobotka a o incidentu informovala různá satelitní zpravodajství, rádia i online média (Světnička 2014).

Článek v iDnes

Internetové médium idnes.cz informovalo o události čtyři hodiny po útoku, kolem 9. hodiny ráno, a text dále upravovalo. Kromě faktických informací o útoku článek obsahuje i krátký popis činnosti českých vojáků na základně v okolí Bagrámu a charakteristiku místa. Text je doplněn reportáží, rozhovorem s premiérem Bohuslavem Sobotkou, mapou oblasti a několika fotografiemi z mise.

Analýza

Během analýzy diskuze jsme vytvořili čtyři témata, která se v příspěvcích nacházejí. Nejčastěji zastoupené téma je, že vojáci bojují na zahraničních misích za naši bezpečnost. Zbýlá témata (viz níže) se všechna staví negativně k misi, v jejich příspěvcích vystupuje negativní postoj k NATO a USA, působení ČR na misi nebo vojákům při výkonu povolání na misi. Průběh analýzy je znázorněn v příloženém dokumentu Analýza 2014.

1. Mise je zbytečná a není v zájmu ČR

Názor, že mise je zbytečná, charakterizovalo ze 100 zkoumaných příspěvků 23. U příspěvatelů převládá soucit s pozůstalými a názor, že smrt vojáků je zbytečná. Mise v Afghánistánu jim přijde zbytečná, vede ke zhoršení bezpečnostní situace, čeští vojáci by zde neměli působit, protože nejde o bezprostřední ohrožení bezpečnosti ČR, trvá příliš dlouho a nemá výsledky. Často docházelo ke spojení mise v Afghánistánu s okupací Československa Sověty, kdy se Česká republika snaží okupovat stát, což jí nepřísluší. Příkladem takového výroku je příspěvek od Jana Horáka:

„porad mi nikdo nevysvětlil, co tam ti vojaci uz deset let delaji? dostal jsem jen nejake plusy a minusy, ale vysvetleni zadne... snazej se udelat v tom blate, skalach, nehostinnem prostredi korunovanym muslimskou pseudokulturou poradek? nebo jak? nemeli by bejt spis na misi v poslanecky snemovne, kde by to chtelo taky poradek?“ (iDnes-diskuze 2014: 8).

2. NATO a USA prosazují vlastní zájmy

Proti NATO a USA se vyjádřilo 14 příspěvků. Podle všeobecného názoru USA sledují pouze svůj vlastní zájem a nerostné bohatství v Afghánistánu, USA a NATO jsou příčinou všech bojů v Afghánistánu a jejich vinnou umírají nevinní, NATO ani USA nepřísluší bojovat na misi, USA je strůjcem Talibánu, Česká republika se nemůže na NATO ani USA spolehnout. Například uživatel Jaroslav Moučka v diskusi napsal:

„No oni dneska totiž všichni chtějí dle rétoriky našich médií jen útočit a útočit, ale jediný, kdo to fakticky dělá je USA a NATO“ (iDnes-diskuze 2014: 8).

3. Voják je žoldák a okupant

Častým tématem příspěvků je názor, že voják je žoldák, který bojuje pro peníze, a smrt je součástí jeho povolání. Příspěvatelé se staví proti vojenskému povolání, které považují za okupanty a přirovnávají je k partyzánům nebo teroristům. Smrt vojáka je považovaná jako klasická smrt při jakémkoliv povolání. Jde tedy o jakousi marginalizaci vojenského povolání a současně odmítnutí považovat vojáka za něco víc než jen zaměstnance státu. Tento názor zastávalo 31 příspěvků.

Některé příspěvky by se daly označit jako urážka na cti vojáků a schvalování trestného činu. V některých případech došlo k označení, že si za to mohou sami a že dostali, co si zasloužili. Příkladem je uživatel Jan Soukup, který ve svém příspěvku napsal:

„V roce 2013 zemřelo při výkonu povolání 18 dělníků, 15 řidičů, 4 svářeči atd. V médiích se vždy o tom objeví maximálně krátká zmínka. Jakmile ale zemřou při výkonu povolání ti, kteří by s tím měli

nejvíce počítat, tak je z toho hned tragédie, republika truchlí a media se v honu za senzaci mohou strhat. Nikomu na tom nepříjde nic divného?“ (iDnes-diskuze 2014: 10).

4. Voják bojuje za naši bezpečnost

Ze vzorku se 32 příspěvků stavělo pozitivně k vojenskému povolání a vyjádřilo soucit s mrtvými vojáky i pozůstalými rodinami. Příspěvatelé byli názoru, že mise v Afghánistánu je důležitá pro bezpečnost ČR, NATO pomáhá díky misi udržovat naši bezpečnost a chrání ČR proti teroristům. V některých případech byli vojáci glorifikováni a označováni za hrdiny národa. Jako příklad uvedeme příspěvek Jaromíra Fojta:

„Vyhlásit státní smutek a vyvěsit státní vlajky na půl žerdi“ (iDnes-diskuze 2014: 8)

Incident z roku 2018

Dne 5. 8. 2018 došlo k sebevražednému útoku v okolí základny Bagrán v afgánské provincii Parwan. Následkem výbuchu zemřeli tři čeští vojáci (Cyprisová, Pejšek). Zemřelí patřili ke 4. brigádě rychlého nasazení v Táboře. Kromě Čechů byli zabiti i dva vojáci z USA a jeden z Afghánistánu. K útoku se přihlásilo hnutí Taliban. K útoku došlo během rutinní hlídky. Vojáci museli při obhlídce kvůli obtížnému terénu vystoupit z obrněných vozidel a pokračovat pěšky, čehož využil útočník. Krátce po události došlo k vytvoření pietního místa před budovou Generálního štábu v Praze a na všech útvech a všech armádních zařízeních byly staženy státní vlajky na půl žerdi (Kotoučová 2018).

Článek na iDnes

iDnes vydalo článek přibližně 6 hodin po události a poté ho několikrát zaktualizovalo. Fakticky informovalo o útoku, popsal jeho průběh a uvedlo jména obětí. Text je doplněn vyjádřením zástupce náčelníka Generálního štábu, náčelníka Generálního štábu, ministra obrany a prohlášení premiéra a prezidenta na sociálních sítích. Článek obsahuje i statistické informace o úmrtích českých vojáků na zahraničních misích. Současně je zde zmíněn podobný útok, který se stal v roce 2014, kdy při atentátu zemřeli čtyři čeští vojáci a pátý po převozu do nemocnice. Článek je doplněn o fotografie zemřelých, mapu oblasti a čtyři videa. Dvě jsou reportáž o incidentu, úvodní video je komentář příslušníka AČR a poslední jsou záběry z mise v Afghánistánu.

Analýza

V diskuzi převládaly příspěvky, které se netýkaly přímo padlých vojáků, ale bezpečnosti České republiky a jejího prosazování v zahraničí. Častým tématem byl důvod mise v Afghánistánu, hodnocení jejího průběhu a pozici našich partnerů. Analyzovali jsme čtyři témata. Průběh analýzy je znázorněn v příloženém dokumentu s názvem Analýza 2018.

1. Česká republika by se neměla v misi angažovat

Celkem 30 příspěvků zastávalo názor, že mise v Afghánistánu je zbytečná a že České republice nepřísluší se zabývat vnitřními záležitostmi této země. Bezpečnostní situace v Afghánistánu neovlivňuje bezpečnost České republiky, a proto by se ČR neměla na misi podílet. Často je také zmiňováno, že dochází k okupaci Afghánistánu, která je špatná. Většina příspěvatelů vyjádřila soucit s mrtvými vojáky. Mise stojí spoustu nevinných životů vojáků a civilistů a nemá řešení. Příkladem je příspěvek Martina Kučery:

„Dalsi zbytecni mrtvi v konfliktu, který již davno ztratil smysl. Původně se tam bojovalo jelikož Taliban schovaval a podporoval, Usamu. Ten už je davno po smrti tak co tam porad nasi vojaci dělají.“

Za tu dobu co tam jsou už měla mít místní vláda dávno vlastní vycvičenou armádu a policii. Bojují s teroristy, ale ne tak. To by museli být nasazeni ve většině státu severní Afriky, v Saúdské Arábii atd. Politici prostě nedokáží najít řešení jak odejít aby to nevypadalo jako porážka. Podobný konflikt jako ve Vietnamu.“ (iDnes-diskuze 2018:1)

2. Voják bojuje peníze a musí přijmout riziko

Další skupina příspěvů byla toho názoru, že vojáci bojují ve válce dobrovolně, za peníze, a tím pádem musí přijmout riziko, že zemřou. Většina příspěvků byla neutrální a stavěla se k vojenskému povolání jako ke každému jinému, u kterého je zvýšené riziko smrti. Pouze cca 2 příspěvky byly více „agresivní“ a označovaly vojáky za žoldáky, v jednom případě i byla schvalována jejich smrt, což by se dalo označit za schvalování trestného činu. Celkem se v diskuzi objevilo 18 příspěvků. Jako příklad uvedeme příspěvek Vlasty Svobody:

„Šli tam dobrovolně a jenom kvůli penězům. Věděli do čeho jdou a dnes každý řidič který vyjede na silnici nebo chodec který přechází silnici se vystavuje většímu nebezpečí než oni ale tím se nikdo nezabývá, protože to se politikům nehodí.“ (iDnes-diskuze 2018: 1)

3. NATO a USA využívají mise k prosazení svých zájmů

Třetí téma se týká NATO a USA. Většina příspěvků spadajících do této kategorie tvrdila, že USA se snaží ovládnout Afghánistán, NATO není spolehlivá aliance, USA NATO používá k prosazení vlastní zájmů, pro Českou republiku není členství v NATO výhodné, USA je největším strůjcem konfliktů a těží z nich. Často zmiňovaným tématem byla smlouva uzavřená mezi Saúdskou Arábií a USA týkající se zbrojního průmyslu, a to především ve smyslu, že USA nakupuje zbraně pro nové války, a proto nechce mír. Tuto kategorii tvoří 25 příspěvků. Příkladem je příspěvek Petra Michalčáka:

„Položili život za americké zájmy, což nutně neznamená, že je platily USA.“ (iDnes-diskuze 2018: 7)

4. Vojáci v zahraničí chrání ČR, mise má smysl

Celkem 27 příspěvků se stavělo pozitivně k působení vojáků na misi, k samotné misi v Afghánistánu, k působení ČR v NATO a k činnosti ČR na zahraničních misích obecně. Příspěvatelé často zmiňovali, že vojáci jsou hrdinové, vojáci pomáhají v Afghánistánu s reformou a udržují mír, mise je důležitá pro udržení bezpečnosti ČR, vojáci musí porazit Talibán, Česká republika musí plnit své závazky vůči NATO, mise v Afghánistánu nás chrání před teroristy. Příspěvky byly často doplněny o vyjádření soustrasti. Příkladem je příspěvek Petra Macha, který se vyjádřil následovně:

„Češi jsou extrémní zbabělci, nevím jestli existuje zbabělejší národ než my. To se projevuje i tím, že si nevážíme svých hrdinů, spíš jsou nám trnem v oku.“ (iDnes-diskuze 2018: 2).

Závěr

Zahraniční mise v Afghánistánu se AČR účastní kvůli členství v NATO již od roku 2002 a přišlo na ní o život největší množství vojáků. V minulosti se soudy a policie zabývaly nenávisnými projevy a vyjádřením souhlasů se smrtí vojáků, přičemž některé příspěvky jsou považovány za vulgární a urážlivé, jiné zase za projev extrémistického smýšlení. V soudních procesech i při trestním řízení byla zmíněna urážka na cti, pomluva, schvalování trestného činu, projev sympatie s hnutím, které potlačuje práva člověka (Talibán), a podpora a propagace terorismu. Postihování svobody projevu z některého ze zmíněných důvodů je prvkem militantní demokracie. Poměrně zásadní krok v omezení svobody projevu představoval kodex chování, který učinil diskuzní fóra zodpovědná za příspěvky v diskuzích. Od

roku 2016 jsou nucené je mazat v případě, že dochází porušování k šíření nenávistného nebo extrémistického obsahu, což se promítlo do obsahové analýzy diskuze z roku 2018.

Nyní přejdeme k závěru obsahových analýz. Nejčastěji zastoupené téma v diskuzi z roku 2014 bylo, že vojáci bojují za naši bezpečnost a že mise má smysl, dále vyjádření soucitu se zemřelými. Pokud témata rozdělíme na stavějící se pro misi a proti misi, zjistíme, že 68 příspěvků* se staví proti misi, přičemž u každého z názoru převládalo jiné téma, a to: NATO a USA, voják, jakožto někdo, kdo bojuje za peníze, a odmítnutí účasti na misi pro ČR. Za nejagresivnější skupinu příspěvků považujeme kategorii č. 3. Ta označovala vojáky jako žoldáky a okupanty, kteří bojují jenom za peníze. Několikrát zde bylo zmíněno, že si za svou smrt mohou sami a že jim to tzv. patří. Některé příspěvky by se daly označit za urážku na cti, pomluvu vojáků a schvalování trestného činu. Příspěvky ale nebyly vulgární, proto pravděpodobně byly v diskuzi zanechány.

Žádná z kategorií se nevyjádřila proti demokratickým hodnotám, nedocházelo k vážnějšímu napadání AČR jako prvku demokratického státu a mrtví vojáci nebyli vulgárně uráženi. Několik agresivních příspěvků se objevilo i ve skupině související s NATO a USA. Zde se lidé vyjadřovali pro podporu teroristické organizace Talibán. Nešlo ale o podporu terorismu, ale spíše o spojování Talibánu s domácím odbojem, který pouze reaguje na cizí vojáky ve své zemi. Obecně diskuze velmi reflektovala článek a lidé se nejčastěji vyjadřovali ke smrti vojáků a vojenskému povolání obecně.

V diskuzi z roku 2018 bylo nejčastěji zastoupeným tématem, že by se Česká republika neměla na misi v Afghánistánu angažovat. Situace v Afghánistánu podle většiny příspěvků nepředstavuje pro ČR bezpečnostní riziko a umírá při ní spousta civilistů i vojáků. Celkem 55 příspěvků se stavělo negativně k misi a odsuzovalo ji. Osmnáct příspěvků se nevyjadřovalo k misi, ale pouze k vojákům, jejichž smrt by neměla být glorifikována, protože jde o povolání jako každé jiné. Pouze dva příspěvky vojáky vysloveně urážely označením za žoldáky a v jednom případě byla jejich smrt schvalovaná. Obecně diskuze téměř vůbec nereagovala na článek, ale většina příspěvovatelů se vyjadřovalo k misi v Afghánistánu a misím obecně. Častým tématem byly i USA, kterému byla smrt vojáků a neúspěšnost mise připisovaná.

Všeobecným závěrem obsahové analýzy je, že diskuze nepředstavují prostor pro radikalizaci, extrémistické smýšlení, nebo vyzdvihování hodnot vystupujících proti demokratickému zřízení státu. Některé příspěvky byly na hraně, ale iDnes diskuzi kontroluje a nevhodné příspěvky maže. V několika případech se objevil prvek urážky na cti vojáků a velmi ojediněle schvalování trestného činu. Při urážce na cti šlo o názory, že si vojáci za svou smrt můžou sami, že to jsou žoldáci, co bojují pro peníze a že jsou okupanti. Jako schvalování trestného činu byl analyzován příspěvek, který se vyjádřil tak, že si smrt zasloužili.

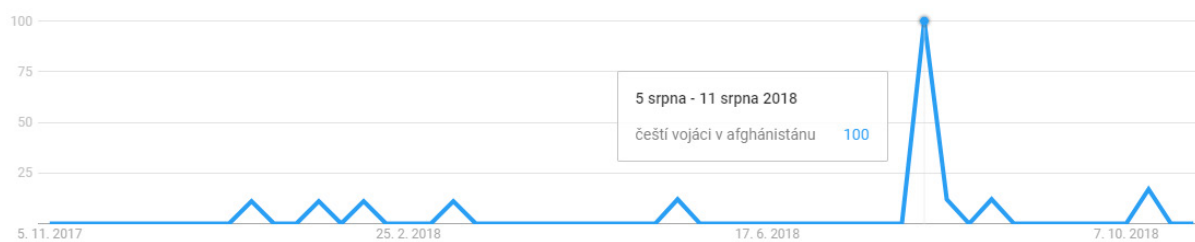
Oba články byly napsané podobným stylem, obsahovaly videa i fotografie, a proto forma článku pravděpodobně neměla na diskuzi vliv. Pokud diskuze srovnáme, v roce 2014 byla mnohem více zaměřená na mrtvé vojáky a srovnávání vojáka s okupantem nebo žoldákem, který si svou smrt zapříčinil sám. Naopak v roce 2018 byly více zaměřeny na misi obecně a hledání příčin smrti vojáků a konání mise. Zajímavým faktem je, že v roce 2014 se objevilo poměrně velké množství příspěvků, které odsuzovaly odstraňování příspěvků z diskuzí, a v roce 2018 se v analyzovaném vzorku neobjevil ani jeden. Obecně hodnotím diskuzi z tohoto roku jako více kultivovanou bez vulgárních příspěvků a urážek příspěvovatelů. Důvodem může být přijetí kodexu chování v roce 2016, ve kterém se IT společnosti zavázaly odstranit nebo deaktivovat přístup k nezákonnému nebo nenávistnému obsahu. Právo je vysoce sankcionováno, a proto si diskuzní fóra dávají na tento nevyžádaný obsah pozor. Stát by na základě výsledků této analýzy neměl přistupovat k větší kontrole diskuzí na internetu, protože diskuze nejsou směřované proti demokratickým hodnotám. Nynější úprava je považovaná za dostačující.

---

* 68 příspěvků představují zbylé tři kategorie.

Přílohy

Obrázek č. 1

Zdroj: Google trends. Dostupné z: <https://trends.google.com/trends/explore?geo=CZ&q=%C4%8De%C5%A1t%C3%AD%20voj%C3%A1ci%20v%20afgh%C3%A1nist%C3%A1nu>.

Zdroje

- BŘEZINA, David (2011): *V Afghánistánu zahynul český voják, najel na výbušninu*. In: *Idnes.cz* [online]. 2011. [Citováno 1. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/v-afghanistanu-zahynul-cesky-vojak-najel-na-vybusninu-ppu-/domaci.aspx?c=A110531_113357_domaci_cem.
- CYPRISOVÁ, V., PEJŠEK, J. (2018): *V Afghánistánu zemřeli tři čeští vojáci*. *Ministerstvo obrany* [online]. 4. 10. 2018. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/v-afghanistanu-zemreli-tri-cesti-vojaci-201881/>.
- ČERNÝ, P. (2008): *Právní ochrana před extremismem*. Praha. C. H. Beck, s. 270.
- DAŇKOVÁ, H. (2016). *Jak se šíří nenávisť na českém internetu? Člověk v tísní* [online]. 29.5. 2019. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/jak-se-siri-nenavist-na-ceskem-internetu-2895gp>.
- Deník (2014): *Při útoku Talibanu v Afghánistánu zemřeli čtyři čeští vojáci*. *Denik.cz* [online]. 31.10.2018. Dostupné z https://www.denik.cz/ze_sвета/pri-sebevrazednem-utoku-v-afghanistanu-zemreli-4-cesti-vojaci-20140708.html.
- Deník (2015): *Byla to jízlivost, řekl muž obviněný ze schvalování vraždy vojáků*. *Deník.cz* [online]. 31.10.2018. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/byla-to-jizlivost-rekl-muz-obvineny-ze-schvalovani-vrazdy-vojaku-20150615.html.
- Ec.europa (2019). *Boj proti nezákonným nenávisťným projevům online – kodex chování EU zajišťuje rychlou reakci*. Evropská komise 27.5. 2019. Dostupné z: https://ec.europa.eu/czech-republic/news/190204_kodex_boj_nenavistny_obsah_online_cs.
- Echo24 (2016): *Cenzura do 24 hodin: EU nechá blokovat ,nenávisť na internetu*. *Echo24* [online]. 10. 10. 2018. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/wJhqV/cenzura-do-24-hodin-eu-necha-blokovat-nenavist-na-internetu>.
- ENDRŠTOVÁ, Michaela (2018): Diskuze k článku: *Policie obvinila muže za letáky oslavující smrt českých vojáků v Afghánistánu*. *Idnes.cz*. [online]. 1.11.2018. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/policie-obvineni-samolepky-smrt-vojaku-afghanistan-fyp-/domaci.aspx?c=A180831_160448_domaci_nub_
- HENDEL, J (2005): *Kvalitativní výzkum – základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 408.
- HRABAL, J. (2014): *Cenzura v literatuře a umění střední Evropy*. Olomouc: UPOL, s. 78.
- HSIEH, H., SHANNON, S. (2005). *Three Approaches to Qualitative Content Analysis*, *Forum: Qualitative Health Research*, Vol. 15, No. 9, November 2005, pp. 1277-1288.
- HUŠKOVÁ, Lucie (2018): *Facebook v ČR hlásí přes 5,2 milionů uživatelů*. *Newsfeed.cz* [online]. 2. 11. 2018. Dostupné z: <https://newsfeed.cz/facebook-v-cr-hlasi-pres-52-milionu-uzivatelu/>.
- iDnes (2018): *Česko v misích ztratilo už 29 vojáků. Posledních 14 v Afghánistánu*. *Idnes* [online]. 30.10.2018. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/prehled-padlych-ceskych-vojaku-v-afghanistanu-f4j-/domaci.aspx?c=A140708_100307_domaci_jw.
- iDnes-diskuze (2014): Diskuze k článku: *Čtyři vojáci z Chrudimi a Žatce zemřeli při atentátu v Afghánistánu*. *iDNES* [online]. 26.12.2018. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?id-diskuse=A140708_090735_zpr_nato_inc&razeni=vlakno&strana=6.
- iDnes-diskuze (2018): Diskuze k článku: *Tři čeští vojáci zahynuli při hlídce v Afghánistánu po útoku sebevraha*. *iDNES* [online]. 26.12.2018. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?id-diskuse=A180805_104144_zahranicni_bur.

- KOTOUČOVÁ, D. (2018): *Tři čeští vojáci zahynuli při hlídce v Afghánistánu po útoku sebevraha*. iDNES [online]. 26.12.2018. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/afghanistan-utok-ceska-armada-mrtvi-d69-/zahranicni.aspx?c=A180805_104144_zahranicni_bur.
- MAREK, V. (2017): *Důraz položen na bezpečnosti*. In: Areport [online]. 4. 10. 2018. Dostupné z : http://www.mocr.army.cz/assets/informacni-servis/zpravodajstvi/ar03_2017.pdf.
- MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. (2013): *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 249 stran.
- MATUŠŮ, H. (2016): *Ochrana osobnosti versus svoboda projevu na internetu*. Olomouc. Univerzita Palackého v Olomouci. Právnická fakulta.
- MAYRING, Philipp (2000): *Qualitative Content Analysis*, Forum: Qualitative Social Research, Vol 1, No. 2.
- MediaGuru (2018): *Zpravodajské weby: V první desítce i Echo, v blízkosti také Forum 24*. Mediaguru [online]. 2.11.2018. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2018/09/zpravodajske-weby-v-prvni-desitce-i-echo-v-blizkosti-take-forum-24/>.
- MITÁŠOVÁ, B. (2019). *Hate crime Co nesmíte říct nahlas, nesmíte napsat ani na internet*. Právo 21 29.5. 2019. Dostupné z: <https://pravo21.online/pravo/hate-crime-co-nesmite-rikt-nahlas-nesmite-napsat-ani-na-internet>.
- NĚMCOVÁ, B. (2008): *Regulace internetových diskusí je v pořádku, říká ombudsman*. Idnes [online]. 8. 10. 2018. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/regulace-internetovych-diskusi-je-v-poradku-rika-ombudsman-p4w-/domaci.aspx?c=A080214_135024_media_ban.
- NOREEN, E., SJÖSTEDT, R., ANGSTRÖM, J. (2016): *Why small states join big wars: the case of Sweden in Afghanistan 2002 – 2014*. Sage Journal, Vol 32 (2), 145 – 168.
- Ombudsman (2018). *Jak bránit šíření nenávisti na internetu*. Ochrance.cz 29.5. 2019. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2018/jak-branit-sireni-nenavisti-na-internetu/>.
- PEJŠEK, J. (2018): *Poslanecká sněmovna schválila budoucí působení českých vojáků v zahraničních misích*. Ministerstvo obrany [online]. 30.10.2018. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/poslanecka-snemovna-schvalila-budouci-pusobeni-ceskych-vojaku-v-zahranicnich-misich-144569/>.
- poslanecká sněmovna (2018): *Návrh na působení sil a prostředků rezortu Ministerstva obrany v zahraničních operacích v letech 2018 až 2020 s výhledem na rok 2021*. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. 30.10.2018. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/2017ps/stenprot/013schuz/bqbs/b26910901.htm#_h.
- ROZEHNAL, A. (2015): *Mazat nebo nemazat internetové diskuze aneb O svobodě slova*. Hlídací pes [online]. 25. 12. 2018. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/mazat-nebo-nemazat-internetove-diskuze-aneb-o-svobode-slova/>.
- SABBAR, S. (2016). *What makes it likeable? A study on the reactions to messages in a digital social network: the case of Facebook in Farsi*. 27.5. 2019. Dostupné z: NCBI. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5174010/>.
- Spolek VLČÍ MÁKY (2014a): *Dost urážkám vojáků na internetových diskusích a facebooku*. Padlo první obvinění. Armyweb [online]. 4. 10. 2018. Dostupné z: <https://www.armyweb.cz/clanek/dost-urazkam-vojaku-na-internetovych-diskusich-a-facebooku-padlo-prvni-obvini>.
- STRATILÍK, O. (2014): *Nadávat českým vojákům do žoldáků je přestupek*. Policie uzavřela první pří-

pad. Lidovky [online]. 4. 10. 2018. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/nadavat-vojsku-do-zoldaku-je-prestupek-policie-uzavrela-prvni-pripad-nadavek-na-armadu.A140805_101627_In_domov_rof.

SVĚTNIČKA, L. (2014): Čtyři vojáci z Chrudimi a Žatce zemřeli při atentátu v Afghánistánu. iDNES [online]. 26.12.2018. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/cesti-vojaci-zabiti-pri-sebevrazednem-atentatu-frs-/zpr_nato.aspx?c=A140708_090735_zpr_nato_inc.

ŠŤATSNÝ, Jiří (2011): Diskuze k článku: *Afghánská válka vzala pátý český život, raněný voják zemřel v nemocnici*. Idnes.cz [online]. 2.11.2018. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A111010_091445_domaci_js.

Zákon č. 219/1999 Sb. *Zákon o ozbrojených silách České republiky* (úplné znění). In: Sbíрка zákonů. 14. 9. 1999.

Zákon č. 251/2016 Sb. *Zákon o některých přestupcích*. In: Sbíрка zákonů. 15. 6. 2016.

ZELENÁ, H. (2014): Úmrtí vojáků a internetová diskuze. Armádní noviny [online]. 9.10. 2018. Dostupné z: <http://www.armadninoviny.cz/umrti-vojaku-a-internetova-diskuze.html>.

ZOULOVÁ, A. (2018): *Podpora a propagace terorismu je trestná*. Policie České republiky – KŘP Hlavní město Prahy [online]. 9. 10. 2018. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/podpora-a-propagace-terorismu-je-trestna.aspx>.

Ekonomické faktory oslabení státu – případová studie Venezuely

Šárka Zoulová

Abstrakt

Venezuela se již delší dobu potýká s politickou a ekonomickou krizí, které způsobují problémy nejen uvnitř země, ale také na regionální a mezinárodní úrovni. V důsledku těchto krizí neplní venezuelský stát svou základní funkci a selhává. Tato práce se zabývá fenoménem selhávání státu, a to z pohledu ekonomických teorií. Na základě americké agentury USAID, která *fragile states* považuje za hlavní bezpečnostní hrozbu, bylo vybráno pět ekonomických indikátorů, které budou využity při analýze Venezuely. Výsledkem analýzy je zhodnocení Venezuely a určení, zda lze zemi označit za *fragile state*, nebo ne. Analýza zahrnuje také postoj a kroky Spojených států, které mají na situaci vliv.

Abstract

Venezuela has been struggling with the political and economic crisis for a long time by now and that causes problems not only within the country but also at regional and international level. As a result of these crises, the Venezuelan state does not perform its basic function and fails. This work deals with the phenomenon of the failure of the state, from the perspective of economic theories. Based on the US agency USAID, which considers fragile states as a major security threat, five economic indicators have been selected to be used in Venezuela's analysis. The result of the analysis is the evaluation of Venezuela and deciding whether the country can be classified as fragile state or not. This analysis also includes stands and actions of the United States that affects the situation.

Úvod

Venezuela je jednou z nejbohatších zemí na nerostné suroviny, kdy jako zakládající člen OPEC má největší zásoby ropy na světě (25 % světových zásob), které ale nikdy nebyly ku prospěchu zemi a jejím obyvatelům. Ekonomické problémy provází zemi již delší čas a jsou důsledkem zejména špatného hospodaření s ropným bohatstvím, které je propojeno s velkou korupcí (v rámci hodnocení Transparency International (2018) je Venezuela 12. nejhorší země ze 180 zkoumaných) (Opec nedat., Transparency International 2018).

Kromě ekonomických problémů se země musí vyrovnat také s politickými krizemi, a to především od dob prezidentství Huga Cháveze. Jeho vize budování „socialismu 21. století“, v rámci kterého posílil roli prezidenta a omezil ostatní politické instituce v zemi, posílil roli armády a znárodnil mnoho podniků včetně ropné společnosti, přinesla oslabení demokracie, což dokazuje například Freedom House Index (2018), ve kterém se Venezuela zařadila mezi nesvobodné země (not free), nebo také Democracy Index (2018), který Venezuelu řadí mezi autoritářské režimy.

V roce 2013 se po smrti Cháveze stal prezidentem Nicolás Maduro, který plně pokračoval v politice svého předchůdce. Nicméně jeho výchozí pozice nebyla tak dobrá jako Chávezova. Venezuela se otřásala propady cen ropy, čímž se propadala celá ekonomika země, rostlo zadlužení a politická nestabilita. Vyvrcholením politické a ekonomické krize bylo sebestoproti představení předsedy Národního shromáždění Juana Guaidá prezidentem. Tento krok byl důsledkem zmanipulovaných prezidentských voleb z roku 2018, které vyhrál právě N. Maduro. Několik velmocí uznalo za právoplatného prezidenta právě J. Guaidá, čímž ve Venezuele zavládlo „dvojvládí“ a nastalo období velkých pro-

testů a střetů nespokojených protestujících obyvatel s represivními složkami. V současné době se Venezuela nachází v hluboké ekonomické a politické krizi, které se projevuje jak na regionální, tak i světové úrovni.

Tato práce si klade za cíl zjistit, zda lze Venezuelu vnímat jako tzv. *fragile state*, neboli křehký či oslabený stát, a to z pohledu Spojených států amerických. Teoretickým základem práce jsou ekonomické teorie oslabování státu, konkrétně vybrané ekonomické indikátory stanovené americkou agenturou USAID, které jsou: HDP na hlavu, inflace, přímé zahraniční investice, závislost na exportu nerostných surovin a výdaje na represivní složky. Kromě zjištění ekonomické situace země je vedlejším cílem rozpoznat vztahy mezi USA a Venezuelou v kontextu vzájemného obchodu a venezuelské ekonomické krize.

V teoretické části práce je obecně představen fenomén oslabování státu, Agentura Spojených států amerických pro mezinárodní rozvoj (USAID), ze které bude tato práce vycházet, a také obecné informace o ekonomice Venezuely. V analytické části jsou analyzovány stanovené ekonomické indikátory. Po analytické části navazuje vyhodnocení práce a závěr.

Teoretická východiska

Selhávání státu

Fenomén selhávání státu není nový, ale v současnosti se dostává do popředí prací mnoha akademiků a národních či mezinárodních organizací, a to vzhledem k bezpečnostním hrozbám, jež z nich plynou. Důležitým milníkem ve studiu selhávání státu bylo ukončení studené války a následný rozpad bipolárního uspořádání světa, kdy hlavní světové mocnosti (zejména USA a SSSR) přestaly financovat některé státy, které jim dříve sloužily k naplnění jejich zájmů. To mělo za následek neschopnost těchto států naplňovat základní funkce státu a pomalu začaly kolabovat. Zlomovým milníkem se stal teroristický útok na USA 11. září 2001, kdy se zhroucený stát stal reálnou bezpečností hrozbou nejen pro své okolí, ale v kontextu globalizace také pro vzdálenější a silnější země (U.S. Agency for International Development 2005, Šmíd a Vaďura 2009).

Pomoc selhávajícím státům se proto rychle stala součástí mnoha agend a politik nejenom ve Spojených státech, ale napříč celým světem. Jmenovitě se fenoménem zabývá britský Department for International Development (DFID), americká Agency for International Development (USAID) a dále Australian development agency (AUSAID), Canadian International Development Agency (CIDA) nebo také Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) v rámci svého výboru pro rozvojovou pomoc* (Kirk 2007: 181). Důležité je zmínit také think tank Fund for Peace, který od roku 2005 každoročně vydává Fragile State Index, v rámci kterého zkoumá 12 indikátorů rozdělených do tří kategorií: sociální, ekonomické a politické (Fund for Peace nedat.).

Kromě organizací a agentur se problematice věnují také akademici. Za klasiku výzkumu selhávání státu je považován Robert I. Rotberg (Rotberg 2003), dále se tématem zabývá William Zartman (Zartman 1995), Lisa Chauvetová a Paul Collier (Chauvetová a Collier 2005) nebo Jennifer Millikenová a Keith Krause (Millikenová a Krause 2002).

Každý z výše zmíněných akademiků definuje selhávající či zhroucený stát rozdílně, stejně tak je tomu u organizací. Zatímco Rotberg považuje za selhávající stát „*nebezpečné území s krajně napjatými vztahy mezi obyvateli, na němž ostře soupeří znesvářené ozbrojené skupiny*“ (Rotberg 2003: 5–6), Zartman oproti tomu definuje zhroucení na základě fungování státních institucí, kdy dochází ke „*ztrátě kontroly nad politickým a ekonomickým životem*“ (Zartman 1995, cit. podle Šmíd a Vaďura 2009: 46).

---

* Development Assistance Committee (DAC).

Již na základě těchto dvou definic lze vidět rozdílný přístup a chápání zhroucení státu. Obecně existují tři základní teoretické přístupy, jak zkoumat oslabení státu – mezinárodněpolitické teorie, ekonomické a konfliktologické (sociopolitické). Mezinárodněpolitické teorie se zaměřují na koloniální éru, roli studené války a mezinárodních organizací. Považují některé státy předem předurčeny k vnitřní slabosti z důvodu jejich nepřirozeného vzniku nebo špatných sousedů. Ekonomické teorie se oproti tomu soustředí zejména na makroekonomické ukazatele nebo na závislost ekonomiky na vývozu nerostných surovin. Konfliktologické teorie se zaměřují na sociální a kulturní rozdíly uvnitř společnosti, kdy meziskupinové násilí může mít v extrémní verzi za následek oslabení nebo kolaps státních institucí (Šmíd a Vaďura 2009: 48–58).

Agentura Spojených států amerických pro mezinárodní rozvoj (USAID)

Tato práce bude vycházet z dokumentu *Fragile State Strategy* zpracovaném americkou agenturou USAID v roce 2005. Ta považuje oslabování státu a jeho zhroucení za hlavní zdroje národních hrozeb pro Spojené státy americké a jejím hlavním cílem je pomoc nestabilním státům před zhroucením a podpora jejich obnovy do fáze, kdy je možné zahájit transformační proces (U.S. Agency for International Development 2005: 1–2).

Vzhledem ke světové nejednoznačnosti terminologie je třeba definovat si pojmy, se kterými USAID pracuje. Pojem křehký stát, *fragile state*, využívá agentura pro selhávající, selhané a obnovující státy. Nerozlišuje tak na rozdíl od jiných akademiků nebo agentur jednotlivá stadia a stupně zhroucení. Namísto toho rozlišuje mezi zranitelnými křehkými státy a mezi těmi, jenž se již ocitly v krizi.

Vulnerable, neboli zranitelné, jsou takové státy, které nejsou schopny nebo ochotny zajistit bezpečí a základní služby pro významnou část svých obyvatel. Nejasná je v takovém případě legitimita vlády. Častokrát se tento případ týká selhávajících států nebo těch, kteří se zotavují z krize. V krizových státech, *crisis states*, již vláda nekontroluje významnou část svého území a není schopna nebo ochotna zajistit životně důležité služby svým obyvatelům. Legitimita vlády v takové zemi je velmi slabá nebo neexistuje vůbec. V těchto zemích je také větší riziko vypuknutí konfliktu (U.S. Agency for International Development 2005: 1).

Křehký stát obecně charakterizuje jako stát se špatnou a zkorumpovanou vládou, kde je velmi těžké dosáhnout rozvoje. S tím také souvisí nízká ochota a snaha vlády zajistit podmínky vhodné pro dlouhotrvající růst. Prostředí je celkově nestabilní, nejisté a riskantní pro zahraniční investory, proto do země neinvestují. Společnost v takovém státě žije pouze současným okamžikem, kdy se snaží zajistit základní potřeby (Warren 2006).

USAID využívá ke stanovení křehkosti států ekonomické teorie selhávání státu, a to konkrétně následující ekonomické indikátory: změna HDP na obyvatele v posledních třech letech, průměrná inflace v posledních třech letech, změna čistého příjmu z přímých zahraničních investic a podíl exportu nerostných surovin na celkovém exportu země. Za zvláštní indikátor definuje významné procento státních výdajů na vojenské účely, kdy předpokládá, že oslabující nebo selhávající stát má tendence více posilovat represivní složky (Šmíd a Vaďura 2009: 53).

Výše zmíněné ekonomické indikátory budou aplikovány na konkrétní případ Venezuely, která se již delší čas potýká s problémy.

Bolívarovská republika Venezuela

Bolívarovská republika Venezuela, jak zní od roku 1999 oficiální název země, je 6. největší země v Jižní Americe. Jedná se o federativní republiku sdružující 23 států, která sousedí s Kolumbií, Brazílií a Guyanou a má přes 31 milionů obyvatel (CIA nedat.).

Bolívarovská revoluce a socialismus 21. století

Venezuela prošla v minulosti několika různými režimy a způsoby vlády od vojenské diktatury, autoritářství až po demokracii. Pro účely tohoto textu je ale nejdůležitější éra prezidenta Huga Cháveze (1998–2013) a jeho nástupce Nicoláse Madura (2013–2019?).

Hlavní Chávezova vize byla realizovat bolívarovskou revoluci, díky které by dosáhl tzv. socialismu 21. století. První známkou revoluce byla implementace nové Ústavy (1999), která mimo jiné změnila název země, ale také zrušila senát (nově byl jednokomorový parlament), rozšířila možnosti obyvatelům participovat v politice a zastavila proces decentralizace, který v zemi probíhal od roku 1989. Významnější změny proběhly v rámci pravomocí prezidenta, které se novou Ústavou značně posílily – prodloužení funkčního období na 6 let, přenesení některých legislativních pravomocí na prezidenta (sociální otázky, práva občanů). Ústava také navrátila volební právo armádě, která do té doby byla apolitickou institucí. Ačkoliv nová Ústava přinesla mnoho změn, nepřinesla žádný nový ekonomický model nebo principy (International Crisis Group 2007: 5–7, Eaton 2013: 431–436).

Od roku 2006, kdy došlo k oficiálnímu prohlášení Cháveze o nastolení socialismu, lze najít nespočet nových sociálních programů, zaměřených na bydlení a vzdělávání. Ústředním pilířem socialismu se stalo znárodnění veškerých důležitých průmyslových oblastí včetně ropného průmyslu (ačkoliv hlavní ropná společnost byla znárodněna již v roce 2003), telekomunikací a energetiky. Zároveň byly vytvořeny tzv. komunální rady (Consejos Comunales), které fungují paralelně nezávisle na struktuře obecních a federálních států, kde spravují rozpočty a místní samosprávu. Tento institut oslabuje pozice starosty a guvernéra, a naopak posiluje postavení prezidenta. K utlumení politické debaty a diverzity dochází v roce 2007 založením sjednocené Chávezické strany Sjednocená socialistická strana Venezuely (Partido Socialista Unido de Venezuela). Celkový úspěch implementace revoluce je závislý od vývoje cen ropy, díky čemuž je revoluce financována (International Crisis Group 2007: 26–30, Muravchik 2019).

Ekonomika

Nejenom bolívarovská revoluce, ale celá země je závislá na příjmech z ropného průmyslu. Tržby z vývozu ropy představují více než 50 % HDP země a tvoří zhruba 90 % celkového exportu (OEC nedat., Chuffart a Hooper 2019: 7). Během prvního funkčního období přijal Chávez v reakci na pokles cen ropy několik stabilizačních opatření, např. kontrolu veřejných výdajů nebo implementaci daňové reformy za účelem zvýšení vládních příjmů (International Crisis Group 2007: 28).

Situace se změnila po roce 2003, kdy došlo ke znárodnění hlavní ropné společnosti Petróleos de Venezuela, S.A. (PDVSA) (Weisbrot et al. 2009: 6). Od té doby se ekonomická situace v zemi stabilizuje a díky dalšímu rozkvětu ekonomiky se Chávezovi podařilo obhájit prezidentský mandát ve volbách v roce 2006 (vývoj ekonomiky za Cháveze viz obrázek č.1). Období stability ukončily propady cen ropy v roce 2008 a 2014/2015. Od té doby se ekonomika propadá až pod úroveň dna (obrázek č. 2 a 3).

V rámci socialismu 21. století lze ekonomickou strategii popsat jako alternativu k industrializaci závislou na zahraničních investicích, která se tvoří uvnitř země více méně samostatně. Hlavním cílem je podpořit růst z komunit, a ne z velkých konglomerátů (International Crisis Group 2007: 28–29).

Období vládnutí prezidenta Huga Cháveze (1999–2013) se vyznačuje také ochladnutím vztahů s USA a navázání obchodních vztahů s Ruskem a Čínou. Dalšími významnými partnery se pro zemi staly Brazílie, Alžírsko, Írán, Irák nebo Sýrie. Nový prezident Nicolás Maduro (2013–2019?) poté navázal na politiku svého předchůdce, nicméně z daleko obtížnější pozice. Musel se vyrovnat s velkými ropnými šoky, ve kterých mu žádná ze zemí nebyla schopna pomoci. Dva největší obchodní partneři, Rusko a Brazílie, se sami ocitly v těžkých socio-ekonomických podmínkách, kdy na Rusko byly uvaleny sankce západními mocnostmi a Brazílie se potýkala se slabou vládou (Romero a Mijares 2016: 188).

Metodologie

Na základě využití deduktivního přístupu bude využit teoretický rámec agentury USAID a jeho pět výše stanovených ekonomických indikátorů, které budou aplikovány na konkrétní případ Venezuely v období let 2015–2017. Jedná se tedy o deskriptivní jednopřípadovou studii, která si klade za cíl odpovědět na otázky:

1. Lze Venezuelu v současné době vnímat jako fragile state prizmatem USAID?
2. Pokud ano, poskytly Spojené státy pomoc či opatření, vzhledem k jejich přístupu k fragile states jako bezpečnostním hrozbám?

Agentura USAID byla vybrána pro teoretický rámec cíleně na základě pro Venezuelu důležitých obchodních vztahů (až 42 % exportu míří do USA). Z tohoto hlediska je zajímavé zjistit, zda USA podle své agentury může označit Venezuelu za oslabený stát (*fragile state*), čímž by pro ni také mohla znamenat bezpečnostní hrozbu. S tím také souvisí případné kroky a pomoc ze strany USA. Na druhou stranu Venezuela by se svými největšími zásobami ropy měla patřit k nejbohatším zemím na světě. Ekonomická a politická krize nicméně vedly k humanitární krizi, kdy v obchodech chybí základní zboží, nefungují služby a mnoho lidí žije na hranici chudoby. To vše má za následek velkou migraci do sousedících zemí a protesty uvnitř země.

V práci jsou využita zejména statistická data a internetové články s příležitostným využitím odborných textů zpracovaných na danou problematiku. Součástí analýzy je také vysvětlení jednotlivých ekonomických pojmů, a to před samotnou aplikací na Venezuelu.

Analytická část

V této části bude vysvětleno a aplikováno pět stanovených ekonomických indikátorů využívaných USAID na venezuelskou ekonomiku (již výše zmíněný zvláštní indikátor výdajů na represivní složky bude taktéž zahrnut do analýzy).

HDP na obyvatele

Obecně se hrubý domácí produkt (HDP) používá pro stanovení výkonosti ekonomiky a udává se v peněžních jednotkách. Tato suma pak vyjadřuje celkovou hodnotu nově vytvořených statků a služeb za určité období (obvykle jeden rok) na určitém území (ČSÚ 2015). HDP na obyvatele je celkové HDP přepočítané na počet obyvatel daného státu.

Pro určení křehkosti a oslabení státu se zaměříme na změnu HDP na obyvatele ve Venezuele za tři po sobě následující roky. Tato práce bude vycházet z oficiálních údajů z let 2015–2017. Rok 2018 doposud nebyl oficiálně zpracován, nicméně existuje odhad Mezinárodního měnového fondu, který bude pro dokreslení situace také zohledněn.

Ačkoliv se venezuelská ekonomika po dva roky z vybraného období udržela na podobné bilanci a rozdíl v HDP na obyvatele činil pouze „pár stovek“, v roce 2017 již můžeme vidět propad (viz tabulka č.1).

Rok	2015	2016	2017	2018
HDP na obyvatele v USD	7 922,808	7 687,671	6 890,066	3 300,357

Tabulka č. 1: HDP na obyvatele ve Venezuele 2015–2018, zdroj: vlastní zpracování (data CEIC 2019 a Statista 2019).*

* Údaj za rok 2018 je odhad Mezinárodního měnového fondu.

Tento propad byl způsobený také politickou krizí v zemi, kdy Nejvyšší soud již v roce 2016 pozastavil volbu čtyř zákonodárců. Opozice jej poté obvinila ze snahy zbavit jí nadpoloviční většiny v parlamentu. Situace se v zemi postupem času natolik vyostřila, že v roce 2017 Nejvyšší soud převzal kontrolu nad Národním shromážděním, které tímto krokem ztratilo své legislativní pravomoci. Tento poslední krok způsobil masivní protesty a demonstrace, které trvaly více než tři měsíce a jejichž součástí byly také násilné střety mezi protestujícími a vojáky Národní gardy, kteří využili i slzného plynu (Al Jazeera 2018).

Mírný pokles HDP na obyvatele mezi lety 2015–2016 může být zapříčiněn klesající cenou ropy, a to zejména ze začátku roku 2016, kdy se cena ropy pohybovala kolem 35,98 USD za barel. Nicméně od roku 2016 je cena stabilní (s výjimkou několika drobných propadů zhruba o 2 USD) a v roce 2018 dosáhla dokonce ve svém maximu 74,37 USD za barel (Macrotrends 2019, příloha č. 3). Tento vývoj již nekoreluje s venezuelským vývojem HDP na hlavu, což je v souvislosti se závislostí ekonomiky na vývozu ropy přinejmenším zajímavé.

Odhad HDP na obyvatele Mezinárodního měnového fondu za rok 2018 již ukazuje výrazný pokles oproti předchozím letům, a to více než o polovinu a dle predikce by mělo HDP v následujících letech stále klesat (Statista 2019).

Inflace

Inflace je obecně chápána jako „opakovaný růst většiny cen v dané ekonomice“ (ČNB nedat.). V praxi se pak inflace měří v rámci spotřebitelských cen pomocí tzv. indexu spotřebitelských cen. Míra inflace se vyjadřuje procentním přírůstkem indexů spotřebních cen (ČSÚ nedat.).

Vzhledem k již výše zvolenému období budeme vycházet z míry inflace v zemi mezi lety 2015–2017, přičemž pro dokreslení situace budou zahrnuty i data za rok 2018.

Již v roce 2015 inflace dosáhla více než 100 % a jak lze vidět v tabulce č. 2, každý rok se prudce zvyšovala. Růstu inflace nepomohly ani drastické ekonomické zásahy a opatření provedené prezidentem N. Madurem v létě 2018 (Martin 2018).

Rok	2015	2016	2017	2018
Inflace	111,8 %	254,4 %	1 087,5 %	1 370 000 %

Tabulka č. 2: Inflace ve Venezuele mezi lety 2015–2019, zdroj: vlastní zpracování (data IMF DataMapper 2018).

V současné chvíli můžeme hovořit o tzv. hyperinflaci. Hyperinflace je stav, kdy inflace přesáhne 100 % během několika po sobě následujících let. V době hyperinflace ztrácí místní měna na hodnotě a častokrát se přechází na měnu novou. Hyperinflace často vzniká v důsledku neúměrného tisku nových peněz (Ekonomika Online 2015).

V rámci Venezuely došlo k situaci, kdy N. Maduro nakázal tisknout více peněz kvůli propadu ceny ropy a ztrátě venezuelské ekonomiky. Nicméně propad cen ropy pokračoval i následující léta (příloha č. 3), čímž se zhoršila ekonomická krize v zemi. V takovém případě již další tisk peněz způsoboval znehodnocení měny. Za těchto podmínek se Venezuelané rozhodli spořit své peníze v amerických dolarech, čímž se opět ještě více znehodnotila místní měna bolívar a kurz k americkému dolaru vzrostl. Vláda proto nařídila měnové kontroly, v rámci nichž stanovila fixní směnný kurz bolívaru k americkému dolaru. Tímto krokem chtěla stabilizovat měnu tím, že uzavře veškeré měnové transakce. Tento krok způsobil pouze rozšíření černého trhu (Carmody 2019).

Vzhledem k postupnému znehodnocování bolívaru došlo v zemi již k několika devalvacím* měny a měnovým reformám. První z nich proběhla v roce 2007, kdy se novou oficiální měnou Venezuely stal *bolívar fuerte* (silný bolívar, VEF), který nahradil venezuelský bolívar (VEB). Rozdíl mezi těmito dvěma měnami činil tři nuly, tedy 1 000 VEB = 1 VEF. V roce 2016 v důsledku ekonomické krize předchozích let byl zafixován směnný kurz bolívaru a amerického dolaru, kdy 10 VEF = 1 USD. Nicméně kvůli nedostatku základních potravin v obchodech byli obyvatelé nuceni uchýlit se k nákupu na černém trhu, kde byl směnný kurz 3 600 VEF = 1 USD. K další měnové reformě došlo v létě 2018 v důsledku hyperinflation. *Bolívar fuerte* byl nahrazen novou měnou zvanou *bolívar soberano* (suverénní bolívar, VES). V tomto případě je přepočítáno 100 000 VEF = 1 VES. *Bolívar soberano* je nyní oficiální měnou Venezuely. V roce 2018 došlo k založení venezuelské kryptoměny „petro“, která měla být používána při obchodu s ropou. Tímto způsobem se chtěla venezuelská vláda vyhnout uvaleným sankcím ze strany USA (Koech 2016: 7–8, Portafolio 2018, Memoria 2019).

Čistý příjem ze zahraničních investic

Přímé zahraniční investice zahrnují takové investice, které odráží zájem přímého investora získat trvalou účast v subjektu (podniku) v jiné ekonomice, než je ekonomika přímého investora. Tato trvalá účast znamená existenci dlouhodobého vztahu mezi přímým investorem a přímou investicí a významný vliv na vedení podniku (ČNB 2017: 2).

Ačkoliv dle vládní rétoriky Venezuela vítá zahraniční investory, doposud není schopná a ochotná přijmout systémové změny na ochranu a podporu zahraničních investic. Prezident N. Maduro využil své pravomoci vydávat dekrety, v rámci kterých přijal zákony narušující práva zahraničních investorů. Konkrétně se jedná o zákon o zahraničních investicích z roku 2014 a na něj navazující zákon z roku 2017.

Zákon z roku 2014 snížil zákonná práva zahraničních investorů a nový zákon z roku 2017 přidal další opatření. Tento nový zákon určil jako regulační orgán ministerstvo obchodu a investic, nicméně stejnou pravomoc mají také ministerstvo ropy a těžby a ministerstvo hospodářství, financí a veřejného bankovníctví. Investiční otázky související s dovozem má v gesci také Národní centrum pro zahraniční obchod. V praxi to znamená, že noví investoři nejdříve musí vyžádat poradenství a souhlas od těchto ministerstev. Taková investice dále musí splnit počáteční kapitál minimálně 1 mil. USD podle oficiálního kurzu. Analytici předpokládají, že tento zákon zhoršil investiční prostředí ve Venezuele a rozšířil státní kontrolu nad zahraničními investicemi (Bureau of Economic and Business Affairs 2018, Business Info 2018).

Na základě dostupných informací vidíme v tabulce č. 3 přímé zahraniční investice do Venezuely mezi lety 2015–2017. Ačkoliv se mezi lety 2015 a 2016 investice navýšily, v roce 2017 došlo k velkému propadu, a to dokonce do minusových čísel (což znamená navýšení venezuelského dluhu).

Rok	2015	2016	2017
FDI v milionech USD	769	068	68

Tabulka č. 3: Přímé zahraniční investice do Venezuely mezi lety 2015–2017, zdroj: vlastní zpracování (data World Investment Report 2018).**

Jedním z největších investorů do Venezuely je Rusko a jeho ropná společnost Rosneft, jenž má napojení na PDVSA. Za posledních deset let poskytlo Rusko Venezuele úvěr na více než 17 miliard USD. Na druhou stranu Rosneft získal za rok 2017 zhruba tři miliony tun ropy od PDVSA.

* Oficiální oslabení měny vůči zahraničním měnám (AZ data nedat.)

** Foreign direct investment – přímé zahraniční investice.

Nejméně třikrát větší investice má ve Venezuele ale Čína, jejichž hodnota se odhaduje na přibližně 60 miliard dolarů. Právě díky Číně se exprezidentovi H. Chávezovi podařilo snížit ekonomickou závislost Venezuely na Spojených státech. Čína je také v současné době největší věřitel v zemi, kdy vlastní venezuelský zahraniční dluh ve výši 23 miliard USD. Neschopnost Venezuely platit dluhy má za následek předplacení ropy Čínou i Ruskem. Venezuela na oplátku odebírá od obou zemí zbraně (Rendon a Baumunk 2018, Khrushcheva 2019, The Economist 2019).

V roce 2017 se zdálo, že se Čína začíná od Venezuely distancovat a odmítá do země více investovat a expandovat. Nejviditelnějším znakem byla žaloba hlavní čínské ropné společnosti Sinopec podaná na PDVSA, kdy obvinila Venezuelu z neplnění smlouvy z roku 2012 za 23,7 milionů USD (což je v porovnání s investicemi za 62 miliard dolarů v posledních letech zanedbatelná částka) (Rendon a Baumunk 2018).

Nerostné suroviny a celkový export

Posledním základním ekonomickým indikátorem USAID je podíl exportu nerostných surovin na celkovém exportu země. V roce 2017 Venezuela vyvezla zboží v hodnotě 27,8 miliardy USD, což z ní činí 65. největšího vývozce na světě. Nicméně během posledních pěti let se export Venezuely snížil o zhruba 27,8 %, kdy v roce 2012 vyvážela zboží v hodnotě 153 miliardy USD (OEC nedat.).

Jak již bylo uvedeno výše, Venezuela je země s největšími zásobami ropy na světě a z tohoto důvodu je jasné, že ropa tvoří také největší procento v exportu země. V roce 2017 tvořil export ropy více než 90 % z celkového exportu země (jedná se o 80 % surové ropy a 10 % zpracované). Peněžně vyjádřená hodnota činí zhruba 26,6 miliard USD (OEC nedat., Workman 2019).

Největším příjemcem venezuelské ropy jsou Spojené státy americké. Avšak kvůli sankcím*, které mají dopad také na cenu ropy, se Venezuela obrací na jiné příjemce, kteří jsou ochotni platit „na ruku“, čímž se vyhnou použití amerického nebo evropského bankovního systému. Jedná se zejména o Indii, která je v současnosti druhým největším příjemcem. Před sankcemi PDVSA exportovala zhruba 500 000 barelů ropy za den (bpd)** do USA, do Indie 300 000 bpd. Po uvalení sankcí se PDVSA snaží export do Indie zdvojnásobit. Třetí největší příjemce ropy je Čína. Nalézt nového kupce ropy je pro Venezuelu obtížné, a to zejména kvůli americkému politickému a finančnímu nátlaku na země, aby se vyhnuly obchodování z PDVSA. Tento nátlak má odstavit od finančních prostředků současného prezidenta N. Madura (Eaton et al. 2019).

Druhým nejexportovanějším zbožím jsou chemické produkty, jako jsou alkalické alkoholy a dusíkatá hnojiva. Chemické produkty tvoří 2,8 % exportu. Dále Venezuela exportuje kovy, které tvoří 2,6 % exportu. Jedná se zejména o železo, surový hliník a měď. Ostatní produkty jsou již v zanedbatelném množství, kdy nedosahují ani 1 % z celkového exportu země (živočišné a rostlinné produkty, plastové výrobky, zlato, dřevo a další) (OPEC nedat.).

Zvláštní indikátor – výdaje na represivní složky

Role armády a bezpečnostních složek obecně je ve Venezuele velmi silná. Venezuela jako moderní stát fungovala na základech vojenské diktatury. Výsledkem bylo odstavení armády od civilních sil a zrušení práva volit pro vojáky. Ústava z roku 1961 definovala armádu jako apolitickou a poslušnou instituci, která byla postavena pod civilní kontrolu. Nicméně za dob prezidentství H. Cháveze měla armáda důležitou roli v rámci jeho reformy k přechodu k socialismu a podílela se na rozvoji země. Chávezova představa o civilně-vojenské alianci, v rámci níž chtěl prohloubit důvěru a spolupráci mezi civilním obyvatelstvem a armádou, měla za následek honoraci armády. Pro některé se armáda stala

---

* Více v kapitole Zásahy USA.

** Z anglického *barrel per day*.

vzorem pýchy a vlastenectví. Postupem času rostlo vojenské zapojení do státních institucí a armáda se stala hlavním politickým aktérem.

Došlo k politizaci armády, kdy v současné době vysocí důstojníci vedou klíčové sektory, včetně distribuce potravin (ministr obrany Padrino) nebo ropnou společnost PDVSA, v jejíž čele stojí šéf Národní gardy Manuel Quevedo. V roce 2017 tvořilo z 32 kabinetních postů 10 aktivních vojáků a dva vojáci v důchodu (International Crisis Group 2007, Melimopoulos 2019).

Ačkoliv se statistiky vojenských výdajů liší, představím zde dva zdroje, které mohou být vypovídající o současné situaci. Prvním zdrojem jsou data *Trading Economics*, které poskytují informace o vojenských výdajích do roku 2017 (viz tabulka č. 4). Dle těchto informací výdaje mezi lety 2015–2016 klesly téměř o polovinu, nicméně na rok 2017 se opět navýšily.

Rok	2015	2016	2017
Výdaje v milionech USD	406,6	218,2	260,7

Tabulka č. 4: Vojenské výdaje Venezuely mezi lety 2015–2017, zdroj: vlastní zpracování (data *Trading Economics* nedat.).

Dle serveru Al Jazeera byl obranný rozpočet za rok 2016 více než 8,5 miliardy USD a vojenský personál tvořilo více než 350 tisíc lidí. V porovnání mezi lety 2008–2016 došlo k navýšení jak armádních kapacit, a to o 130 %, a také obranného rozpočtu o 155 % (Melimopoulos 2019).

Vztahy se Spojenými státy

Vztahy mezi těmito zeměmi byly v minulosti velmi dobré, a to především díky obchodu. Venezuela byla a stále je nejdůležitější dovozce ropy pro USA. Nicméně k ochlazení vztahů došlo za prezidentství H. Cháveze, kdy se Venezuela obrátila na nové obchodní spojence, Rusko a Čínu. Nicméně vliv měly také blízké vztahy Venezuely a Kubu a Íránu, kteří se nacházejí na americkém seznamu států podporujících terorismus. V této souvislosti se USA obávají dalšího narušení a zhoršení vztahů s Kubou, jelikož se s Venezuelou podporují v socialistické ideologii a antiimperialismu. S ohledem na Írán sledují především jeho jaderné ambice s ohledem na vlastní jaderné ohrožení (Hernandez nedat., Rendon 2017). Zároveň již přes deset let sleduje USA problematiku porušování základních lidských práv, narušení demokratických principů a nedostatečnou bilaterální spolupráci v boji proti pašování drog. V souvislosti s pašováním drog upozorňují na přesun působení několika kolumbijských gangů a kriminálních organizací do Venezuely, což narušuje americký boj s obchodem s kokainem, kterým je Kolumbie známá (Congressional Research Service 2019: 25–26).

Od roku 2019 USA otevřeně podporují opozičního politika Juana Guaidá, který se v lednu 2019 prohlásil prezidentem Venezuely. Jejich zapojení do současné krize v zemi je pouze v rámci diplomacie a ekonomického tlaku na Madurův režim. V květnu 2019 se začalo hovořit o možném vojenském zásahu USA, nicméně tyto spekulace byly vyvráceny americkým ministrem obrany P. Shanahanem. Ten se vyjádřil, že americké kroky budou stále pouze na úrovni diplomatického a ekonomického nátlaku. Vojenský zásah by znamenal širší konflikt, do kterého by se na stranu Venezuely zapojilo Rusko, a Venezuela by tak představovala novodobou „proxy“ válku, kterou známe z dob studené války (Zoulová 2019b).

Zásahy USA

Již téměř deset let využívají USA sankce, které uvalují na venezuelskou vládu a některé její občany. Tyto sankce souvisejí především s terorismem, obchodem s drogami, obchodem s lidmi, korupcí a s porušováním lidských práv. Na individuální rovině USA zakázala vstup do země více než

250 Venezuelanům, a to včetně prezidenta N. Madura a jeho ženy, viceprezidenta nebo velitelů armády, Národní gardy a policie (U.S. Department of State 2018, U.S. Department of State 2019a).

Sankce, které nejvíce ovlivňují výše analyzované ekonomické indikátory, jsou především uvalené na finanční transakce a obchodování s určitými jednotlivci a společnostmi a sankce uvalené na ropnou společnost PDVSA (U.S. Department of State 2019b).

V roce 2018 uvalil prezident Trump sankce na sedm jednotlivců a dvacet tři společností, které jsou zapojeny do korupce ve Venezuele. Sankce zahrnovaly blokaci majetku a zákaz obchodu také se zlatem. Kromě cílených sankcí na jednotlivce a společnosti byly uvaleny na zemi širší finanční sankce z důvodu vážného porušování lidských práv, protidemokratických akcí a prohlubování humanitární krize. Od roku 2017 platí zákaz přístupu na americký finanční trh venezuelské vládě a s určitými výjimkami PDVSA. Sankce omezují přístup venezuelské vlády k americkým dluhovým a akciovým trhům. V roce 2018 byl vydán zákaz transakce v rámci digitálních měn, který reagoval na zavedení venezuelské kryptoměny „petro“ ve snaze obejít americké sankce (Sullivan 2019).

Od roku 2019 platí také sankce uvalené na ropnou společnost PDVSA, kdy je zakázáno provádět transakce s touto společností a je zablokován její majetek. Nicméně jsou povoleny transakce s dceřinými společnostmi, které mají sídlo v USA a které mohou dovážet ropu z PDVSA, přičemž platby za tyto transakce ve prospěch PDVSA musí být provedeny na zablokovaném účtu v USA (U.S. Department of State 2019b, U.S. Department of the Treasury 2019).

Humanitární pomoc

Z USA zajišťuje humanitární pomoc agentura USAID, a to zejména její dvě divize, *Office of U.S. Foreign Disaster Assistance* (USAID/OFDA) a *Office of Food for Peace* (USAID/FFP). Ty na žádost Juana Guaidá z února 2019 chtěly dopravit jídlo, léky a hygienické pomůcky do Venezuely, a to konkrétně přes kolumbijsko-venezuelské a brazilsko-venezuelské hranice. Nicméně venezuelská armáda na příkaz N. Madura zasáhla na hranicích a neumožnila průjezdu kamionům s potřebnými dodávkami. Celá situace se vyostřila kvůli zásahu bezpečnostních složek a armády proti civilistům, kteří protestovali proti N. Madurovi a jeho příkazu a snažili se zajistit humanitární pomoc (USAID 2019).

Vyhodnocení

Z provedené analýzy všech pěti ekonomických indikátorů agentury USAID lze Venezuelu mezi lety 2015–2017 považovat za *fragile state*. Nejspornější je bezpochyby indikátor změny HDP na obyvatele, jelikož největší pokles nastal mezi lety 2016–2017, a to zhruba o necelých 800 USD. Vzhledem k vývoji HDP na obyvatele v okolních státech, který se pohybuje +100–200 USD, považuje autorka změnu HDP v případě Venezuely jako výrazný pokles. Navíc s ohledem na odhad Mezinárodního měnového fondu na rok 2018, kdy HDP na obyvatele kleslo o více než polovinu, je zřejmé, že Venezuela se potýká s hlubokou ekonomickou krizí, která reaguje kromě vývoje cen ropy také na politické dění v zemi.

V rámci potvrzených indikátorů je nejzřejmější inflace, která se prudce zvyšovala každým rokem a nyní již lze hovořit o hyperinflaci. Důležité jsou i měnové reformy a devalvace bolívaru. Závislost ekonomiky na vývozu ropy byla taktéž dokázána, kdy export nerostných surovin tvoří více než 90 % celkového vývozu země. Příjem zahraničních investic je silně ovlivněn sankcemi ze strany USA a Venezuela je nucena hledat nové obchodní partnery, kteří budou schopni zaplatit mimo americký a evropský bankovní systém. Zvláštní indikátor týkající se výdajů na represivní složky byl taktéž představen a dle dostupných dat se výdaje navyšují. To odpovídá také větší míře využívání armády a Národní gardy při protestech proti vládě a prezidentovi Madurovi.

Touto analýzou je dokázáno, že již za období 2015–2017 lze Venezuelu označit za *fragile state*. V rámci některých indikátorů byly představeny také data za minulý rok, 2018. Tato data ukazují další

výrazný a hluboký propad, a to hlavně u HDP na obyvatele, a naopak obrovskou hyperinflaci, která přesáhla 1 milion procent.

Vzhledem k označení Venezuely za *fragile state* je na místě výzkumná otázka č. 2, která se zaměřila na pomoc či opatření USA. Jak již bylo zmíněno výše, Venezuela je pro USA důležitý spojenec s ohledem na dodávky ropy. Nicméně zhoršené vztahy způsobily ekonomický nátlak na N. Madura a podporu J. Guaida, a to zejména kvůli narušování demokratických principů v minulosti a porušování základních lidských práv. Obavy způsobují také bující kriminální struktury přesunutě z Kolumbie.

Je otázkou, nakolik sankce na ropnou společnost PDVSA a zákaz transakcí se zemí Venezuele prospívá, nebo spíše vnitřně ubližuje. Země by podle serveru The Economist měla pro zotavení privatizovat některé podniky, které dříve znárodnila. Tím by získala investory a zvýšila produkci ve vybraných odvětvích. S tím souvisejí také cenové kontroly a řízení ekonomiky, což zamezuje jejímu přirozenému fungování (tzv. neviditelná ruka trhu). Dále by měla získat více přímých investic a obecně dolaru do oběhu venezuelské ekonomiky, který by jí pomohl v obnovení (The Economist 2019).

Závěr

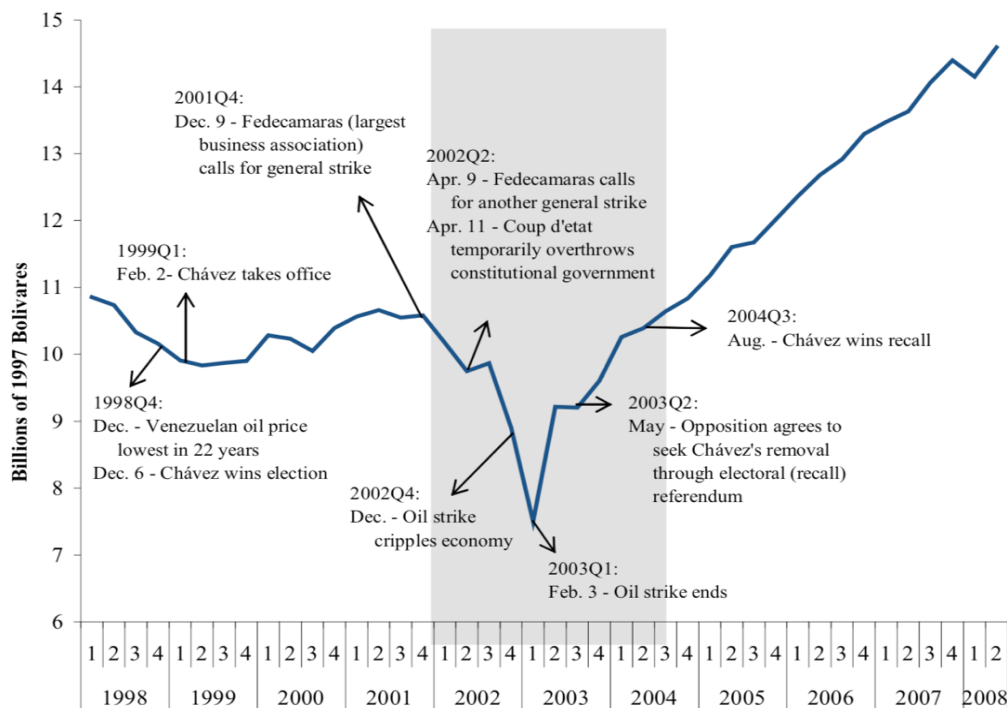
Venezuela se již delší čas potýká s politickou a ekonomickou krizí, což způsobilo nedostatek základních statků a služeb, chudobu a hladovění obyvatel a velkou migrační vlnu směrem z Venezuely. Na základě provedené analýzy je zřejmé, že na základě americké agentury USAID lze považovat Venezuelu mezi lety 2015–2017 za *fragile state*. Všechny výše stanovené ekonomické indikátory potvrdily, že Venezuela se nachází v hluboké ekonomické krizi, která je doprovázena také politickou krizí, o čemž svědčí politické události posledních dní. Stejně tak lze na základě posledních dostupných dat prokázat, že ekonomická situace v zemi se stále zhoršuje.

Vzhledem k postoji USAID a Spojených států k *fragile states*, které považují za hlavní bezpečnostní hrozbu, byl v práci zahrnut také faktor zásahů USA a jejich postoj k Venezuele. Spojené státy již delší čas sledují vývoj dění ve Venezuele a nepřímo jej ovlivnily uznáním Juana Guaida prezidentem země. Tento krok ovlivnil další země buďto také k uznání Guaida, nebo naopak zapříčinil větší napětí v současném vývoji země (např. vztahy s Ruskem a Kubou). Již delší čas jsou uplatňovány sankce na venezuelskou vládu a jednotlivce ze strany USA, které mají za cíl omezit moc prezidenta Madura a jeho autoritářskou vládu. Zároveň se Spojené státy snaží pomoci obyvatelům Venezuely dodávkami základního zboží, potravin a léků, které ale vzhledem k politickému napětí uvízly na kolumbijsko-venezuelských a brazilsko-venezuelských hranicích. Pro USA je venezuelský kolaps hlavní prioritou v rámci zahraniční politiky, s čímž souvisí také obnova demokracie v zemi. Tomu odpovídají také některé reakce amerických politiků, a to konkrétně prohlášení o možné vojenské intervenci v květnu 2019. Intervence byla nakonec vyloučena s tím, že kroky USA budou pouze na diplomatické rovině a ekonomickém nátlaku. Nicméně Venezuela je pro USA důležitý obchodní partner, a proto bude stále kontrolovat situaci v zemi a vytvářet nátlak na současného prezidenta Madura, aby došlo ke změně celého venezuelského režimu.

Přílohy

Příloha č.1 Vývoj HDP v období vlády Huga Cháveze

FIGURE 1
Venezuela Real GDP (seasonally-adjusted)

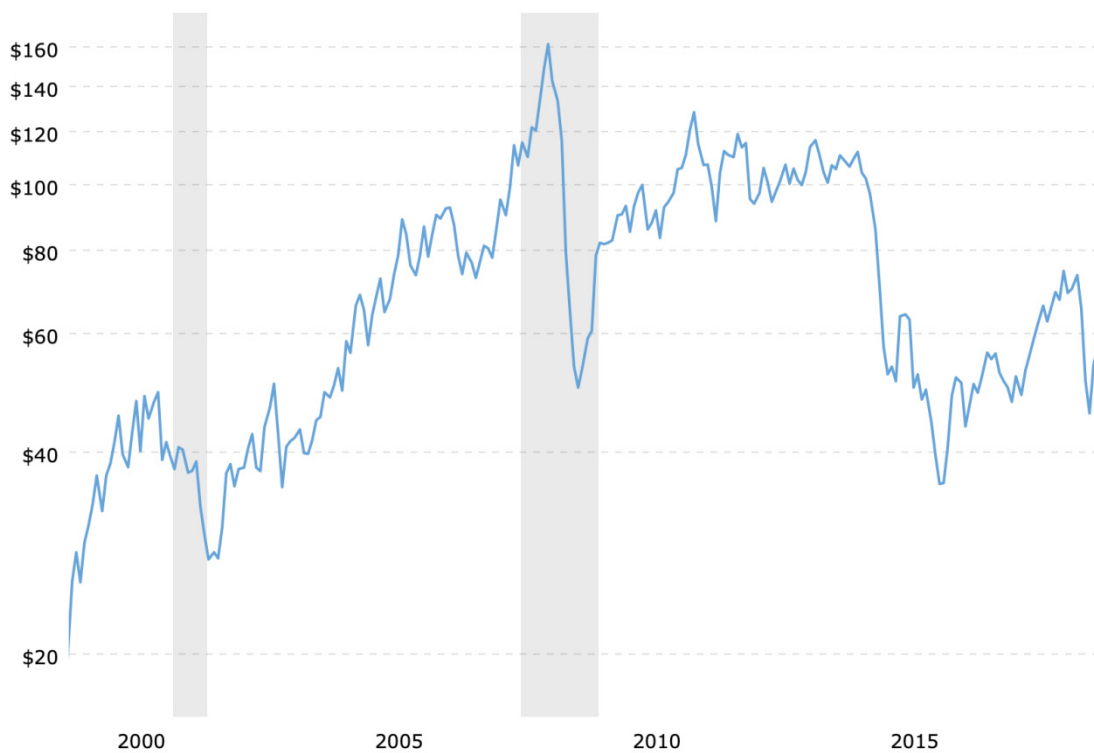
Zdroj: Weisbrot et al. 2009: 5

Příloha č.2 Vývoj HDP mezi lety 1998–2019

Zdroj: Trading Economics 2019

Příloha č. 3 Vývoj ceny ropy 1999–2019

Zdroj: Macrotrends 2019

Zdroje

- Al Jazeera. 2018. „Venezuela’s crisis explained from the beginning.“ *aljazeera.com*. 27. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/04/venezuela-happening-170412114045595.html>.
- BACZYNSKA, Gabriela a RODRÍGUEZ, Jose Elías. 2019. „Many European nations recognize Guaido as Venezuelan president.“ *reuters.com*. 31. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-europe/many-european-nations-recognize-guaido-as-venezuelan-president-idUSKCN1PTOSO>.
- Bureau of Economic and Business Affairs. 2018. „Investment Climate Statements for 2018. Venezuela.“ *state.gov*. 2. 4. 2019. Dostupné z: <https://www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/investmentclimatstatements/index.htm?dlid=281787&year=2018#wrapper>.
- Business Info. 2018. „Venezuela: Zahraniční obchod a investice.“ *businessinfo.cz*. 2. 4. 2019 Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/cs/clanky/venezuela-zahranicni-obchod-a-investice-18602.html#-sec3>.
- CARMODY, Michelle. 2019. „What caused hyperinflation in Venezuela: a rare blend of public ineptitude and private enterprise.“ *theconversation.com*. 30. 3. 2019. Dostupné z: <http://theconversation.com/what-caused-hyperinflation-in-venezuela-a-rare-blend-of-public-ineptitude-and-private-enterprise-102483>.
- CEIC. 2019. „Venezuela Forecast: Nominal GDP Per Capita.“ *ceicdata.com*. 27. 3. 2019 Dostupné z: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/venezuela/forecast-nominal-gdp-per-capita>.
- CIA. Nedat. „The World Factbook – Venezuela.“ *cia.gov*. 7. 5. 2019 Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ve.html>.
- Congressional Research Service. 2019. „Venezuela: Background and U.S. Relations.“ *fas.org*. 8. 5. 2019. Dostupné z: <https://fas.org/sgp/crs/row/R44841.pdf>.
- ČNB. 2017. „Přímé zahraniční investice za rok 2017.“ *cnb.cz*. 30. 3. 2019 Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/pzi/PZI_2017_CZ.pdf.
- ČNB. Nedat. „Inflace.“ *cnb.cz*. 30. 3. 2019 (<https://www.cnb.cz/cs/statistika/inflace/>).
- ČSÚ. 2015. „Hrubý domácí produkt (HDP) – Metodika.“ *czso.cz*. 27. 3. 2019. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/hruby_domaci_produk_t_-hdp-.
- ČSÚ. Nedat. „Inflace, míra inflace – Metodika.“ *czso.cz*. 30. 3. 2019 (https://www.czso.cz/csu/czso/kdyz_se_rekne_inflace_resp_mira_inflace).
- Democracy Index. 2018. „Democracy Index 2018.“ *eiu.com*. 28. 5. 2019 Dostupné z: <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>.
- EATON, Collin, PARRAGA, Marianna a Gleb GORODYANKIN. 2019. „Venezuela turns to India for oil exports as U.S. sanctions bite.“ *reuters.com*. 30. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-crude-exports/venezuela-turns-to-india-for-oil-exports-as-u-s-sanctions-bite-idUSKCN1Q12GI>.
- EATON, Kent. 2013. „The Centralism of ‚Twenty-First-Century Socialism‘: Recentralising Politics in Venezuela, Ecuador and Bolivia.“ *Journal of Latin American Studies*. Vol. 45, no. 3., pp. 421-450.
- Ekonomika Online. 2015. „Hyperinflace.“ *ekonomikaonline.cz*. 30. 3. 2019 Dostupné z: <http://ekonomikaonline.cz/349/hyperinflace/>.

- Freedom House Index. 2018. „Venezuela.“ *freedomhouseindex.org*. 28. 5. 2019 Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/venezuela>.
- Fund for Peace. Nedat. „Fragile State Index.“ *fundforpeace.org*. 28. 5. 2019 Dostupné z: <https://fundforpeace.org>.
- HERNANDEZ, Michael. Nedat. „The Complicated U.S. Relationship with Venezuela.“ *trumancenter.org*. 8. 5. 2019. Dostupné z: <http://trumancenter.org/doctrine-blog/the-complicated-u-s-relationship-with-venezuela/>.
- CHAUVET, Lisa a COLLIER, Paul. 2005. „Alternatives to Godot: Inducing turnarounds in failing states.“ *Centre for the Study of African Economies, Department of Economics, Oxford University*. 23. 3. 2019. Dostupné z: https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:77ab1850-0145-485c-8d5a-34c05f389635/download_file?file_format=pdf&safe_filename=Alternatives%2Bto%2BGodot%253A%2BInducing%2Bturnarounds%2Bin%2Bfailing%2Bstates&type_of_work=Research+paper.
- CHUFFART, Thomas a HOOPER, Emma. 2019. „An investigation of oil prices impact on sovereign credit default swaps in Russia and Venezuela.“ *Energy Economics*. Vol. 80, May 2019, pp. 904-916.
- IMF Data Mapper. 2018. „Inflation rate, average consumer prices.“ *imf.org*. 30. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/datamapper/PCPIPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/VEN>.
- International Crisis Group. 2007. „Venezuela: Hugo Chávez’s Revolution.“ *Latin America Report N°19*. 1. 4. 2019 Dostupné z: https://www.files.ethz.ch/isn/28843/019_venezuela_hugo_chavez_revolution.pdf.
- KHRUSHCHEVA, Nina L. 2019. „El alcance de los intereses de Rusia y China en Venezuela.“ *eltiempo.com*. 31. 2. 2019. Dostupné z: <https://www.eltiempo.com/mundo/venezuela/el-alcance-de-los-intereses-de-rusia-y-china-en-venezuela-338372>.
- KIRK, Jackie. 2007. „Education and fragile states.“ *Globalisation, Societies and Education*. Vol. 5, no.2, pp. 181–200.
- KOECH, Janet. 2016. „Oil-Rich Venezuela Tips Toward Hyperinflation.“ Federal Reserve Bank of Dallas. 30. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.dallasfed.org/~/media/documents/institute/annual/2016/annual16b.pdf>.
- Macrotrends. 2019. „Crude Oil Prices - 70 Year Historical Chart.“ *macrotrends.net*. 26.3.2019. Dostupné z: <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil->.
- MARTIN, Will. 2018. „Venezuela’s inflation rate just hit 830,000% — and is likely to keep rising.“ *businessinsider.com*. 30. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.businessinsider.com/venezuela-inflation-rate-hyperinflation-2018-11>.
- MELIMOPOULOS, Elizabeth. 2019. „Venezuela, the military, and its support: An explainer.“ *aljazeera.com*. 1. 4. 2019. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2019/02/venezuela-military-support-explainer-190222210148032.html>.
- MEMORIA, Francisco. 2019. „No One Knows What Venezuela’s Petro Cryptocurrency is Actually Worth.“ *cnn.com*. 2. 4. 2019. Dostupné z: <https://www.cnn.com/no-one-knows-what-venezuelas-petro-cryptocurrency-is-actually-worth>.
- MILLIKEN, Jennifer a KRAUSE, Keith. 2002. „State failure, state collapse, and state reconstruction: concepts, lessons and strategies.“ *Development and change*. Vol. 33, no. 5, pp. 753-774.
- MURAVCHIK, Joshua. 2019. „How Socialism Broke Venezuela. The tragic journey from Perez to Chavez to Maduro.“ *commentarymagazine.com*. 7. 5. 2019. Dostupné z: <https://www.commentarymagazine.com/articles/how-socialism-broke-venezueala/>.

- OEC. Nedat. „Venezuela.“ *atlas.media.mit.edu*. 26. 3. 2019. Dostupné z: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/ven/#Exports>.
- OPEC. Nedat. „OPEC share of world crude oil reserves 2017.“ *opec.org*. 26. 3. 2019. Dostupné z: https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm.
- Portafolio. 2018. „El bolívar que equivale a 100 millones de bolívares.“ *portafolio.co*. 30. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.portafolio.co/internacional/la-moneda-de-los-100-millones-de-bolivares-520415>.
- RENDON, Moises a BAUMUNK, Sarah. 2018. „When Investment Hurts: Chinese Influence in Venezuela.“ *csis.org*. 31. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.csis.org/analysis/when-investment-hurts-chinese-influence-venezuela>.
- RENDON, Moises. 2017. „Why Venezuela Should Be a U.S. Foreign Policy Priority.“ *csis.org*. 2. 4. 2019. Dostupné z: <https://www.csis.org/analysis/why-venezuela-should-be-us-foreign-policy-priority>.
- ROMERO, Carlos A. a MIJARES, Víctor M. 2016. „From Chávez to Maduro: Continuity and change in Venezuelan foreign policy.“ *Contexto internacional*. Vol. 38, no. 1., pp. 165-201.
- ROTBURG, Robert I. 2003. *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. Washington: Brookings Institution Press.
- Statista. 2019. „Venezuela: Gross domestic product (GDP) per capita in current prices from 2012 to 2022 (in U.S. dollars).“ *statista.com*. 27. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/371876/gross-domestic-product-gdp-per-capita-in-venezuela/>.
- SULLIVAN, Mark P. 2019. „Venezuela: Overview of U.S. Sanctions.“ Congressional Research Service. 1. 4. 2019. Dostupné z: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10715.pdf>.
- ŠMÍD, Tomáš a VAŘURA, Vladimír. 2009. „Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států.“ *Mezinárodní vztahy*. Roč. 44, č. 2, str. 44-64.
- The Economist. 2019. „How Venezuela’s economy can recover from the Maduro régime.“ *economist.com*. 2. 4. 2019. Dostupné z: <https://www.economist.com/briefing/2019/01/31/how-venezuelas-economy-can-recover-from-the-maduro-regime>.
- Trading Economics. 2019. „Venezuela GDP Annual Growth Rate.“ *tradingeconomics.com*. 26. 3. 2019. Dostupné z: <https://tradingeconomics.com/venezuela/gdp-growth-annual>.
- Trading Economics. nedat. „Venezuela Military Expenditure.“ *tradingeconomics.com*. 1. 4. 2019. Dostupné z: <https://tradingeconomics.com/venezuela/military-expenditure>.
- Transparency International. 2018. „Corruption Perceptions Index 2018.“ *transparencency.org*. 7. 5. 2019. Dostupné z: <https://www.transparency.org/cpi2018>.
- U.S. Agency for International Development. 2005. „Fragile States Strategy.“ 23. 3. 2019. Dostupné z: http://www.usaid.gov/policy/2005_fragile_states_strategy.pdf.
- U.S. Department of State. 2018. „The United States Imposes Sanctions on Venezuelan Individuals and Entities.“ *state.gov*. 8. 5. 2019 Dostupné z: <https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2018/09/286190.htm>.
- U.S. Department of State. 2019a. „The United States Sanctions Governors of Venezuelan States Aligned With Maduro.“ *state.gov*. 8. 5. 2019. Dostupné z: <https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2019/02/289683.htm>.
- U.S. Department of State. 2019b. „Sanctions Against PDVSA and Venezuela Oil Sector.“ *state.gov*. 8. 5. 2019. Dostupné z: <https://www.state.gov/secretary/remarks/2019/01/288623.htm>.

- U.S. Department of the Treasury. 2019. „Treasury Sanctions Venezuela’s State-Owned Oil Company Petroleos de Venezuela, S.A.“. *home.treasury.gov*. 8. 5. 2019. Dostupné z: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm594>.
- USAID. 2019. „Venezuela Regional Crisis Fact Sheet #1, Fiscal Year (Fy) 2019.“ *usaid.gov*. 2. 4. 2019. Dostupné z: https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1866/venezuela_regional_crisis_fs01_03-01-2019.pdf.
- WARREN, Wade. 2006. „USAID’s Approach to Fragile States Programming in Africa.“ *usaid.gov*. 23. 3. 2019. Dostupné z: https://www.usaid.gov/sites/default/files/022206_african_fragile_states.pdf.
- WEISBROT, Mark, SANDOVAL, Luis a Rebecca RAY. 2009. „The Chávez Administration at 10 Years: The Economy and Social Indicators.“ *Center for Economic and Policy Research*. February 2009, pp. 1-24.
- WORKMAN, Daniel. 2019. „Venezuela’s Top 10 Exports.“ *worldstopexports.com*. 30. 3. 2019. Dostupné z: <http://www.worldstopexports.com/venezuelas-top-10-exports/>.
- World Investment Report. 2018. „Country fact sheet: Venezuela, Bolivarian Republic.“ *unctad.org*. 31. 3. 2019. Dostupné z: https://unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2018/wir18_fs_ve_en.pdf.
- ZARTMAN, I.W. 1995 ed. *Collapsed States*. London: Lynne Rienner Publishers.
- ZOULOVÁ, Šárka. 2019a. „Regionální dopady krize ve Venezuele.“ *securityoutlines.cz*. 2. 4. 2019. Dostupné z: <http://www.securityoutlines.cz/regionalni-dopady-krize-ve-venezuele/>.
- ZOULOVÁ, Šárka. 2019b. „Venezuela: o co tady jde?“ *securityoutlines.cz*. 7. 5. 2019. Dostupné z: <http://www.securityoutlines.cz/venezuela-o-co-tady-jde/>.

O autorech

Zuzana Buroňová studuje doktorské studium na Metropolitní univerzitě Praha, v němž se zabývá zkoumáním diskurzu terorismu v zemích Anglosféry po 9/11 na oficiální úrovni. Je také účastnicí rigorózního řízení na Univerzitě Karlově, kde se snaží vytvořit nový proti-teroristický model. E-mail: zuzana.buronova@gmail.com.

Jan Smetana je důstojníkem Agentury logistiky AČR, nicméně zde uvedený příspěvek je součástí jeho vlastního výzkumu zbývajících se informační válkou na Ukrajině a jejím dopadem na civilní obyvatelstvo, který provádí v rámci svého doktorského studia na FBMI ČVUT v Praze. Současně je členem Centra bezpečnostních studií MUP, kde vystudoval Mezinárodní vztahy a Evropská studia. Věnuje se otázkám mezinárodní bezpečnosti a ruské zahraniční politice (především se zaměřením na oblast Černého moře a Ukrajiny). V předloženém článku autor však prezentuje pouze výsledky svého vlastního akademického výzkumu, který tak vyjadřuje jen jeho vlastní závěry, nikoliv oficiální stanoviska AČR nebo Ministerstva obrany, se kterými se může i rozcházet. E-mail: smetana@c4ss.cz.

Natálie Zelinková je studentkou magisterského ročníku Bezpečnostních a strategických studií na Masarykově univerzitě. Zabývá se širokým spektrem témat souvisejícím s vojenskou a ekonomickou bezpečností České republiky. E-mail: natalkazelinkova@gmail.com.

Šárka Zoulová je absolventkou bakalářských oborů Politologie a Bezpečnostních a strategických studií na FSS MU a v současné době studentkou magisterského programu Bezpečnostních a strategických studií. Zabývá se především regionem Latinské Ameriky a tématem organizovaného zločinu. Těmto tématům se věnuje také jako redaktorka v rámci studentského portálu Security Outlines. E-mail: zoulova.sa@gmail.com.

Název	Sborník vybraných příspěvků z 11. výroční studentské konference bezpečnostního výzkumu
Sestavil	prof. Mgr. Oldřich Bureš, Ph.D., M.A.
Recenze	prof. PhDr. JUDr. Miroslav Mareš, Ph.D., Mgr. Petra Vejvodová, Ph.D
Technická a jazyková redakce	Bc. Jakub Marek
Vydalo	Metropolitan University Prague Press, 100 31 Praha 10, Dubečská 900/10.
Rok vydání	2019
Tisk	Powerprint, s.r.o., Brandejsovo náměstí 1219/1, Praha - Suchdol, 165 00
První vydání, povoleno rektorátem MUP, 58 stran.	
www.mup-press.cz	
ISBN 978-80-87956-97-7	

